

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ**

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО- МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

Факультет соціальних наук і соціальних технологій

Кафедра соціології

Кваліфікаційна робота

Освітній ступінь - бакалавр

на тему:

**ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ЕКОНОМІЧНОЇ
СОЦІАЛІЗАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ СТУДЕНТІВ 4 р.н НаУКМА)**

Виконала: студентка 4-го року навчання,
спеціальності
054 «Соціологія»

Сірченко Катерина Олександрівна

Керівник: Оксамитна Світлана Миколаївна
доктор соціологічних наук, професор

Рецензентка: Бондар Вікторія Семенівна
кандидатка соціологічних наук

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою
«_____»

Секретар ЕК: _____
«_____» _____ 2021р.

Київ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ЕКОНОМІЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТІВ.....	5
1.1 Теоретичні засади розуміння соціалізації як складова економічної соціалізації.....	5
1.2 Визначення поняття «економічна соціалізація» та її складові.....	7
1.3 Формування ціннісних орієнтацій як складова процесу економічної соціалізації.....	12
1.4 Ставлення до грошей як фактор соціалізації.....	16
1.5 Теоретичні засади дослідження фінансової грамотності.....	20
РОЗДІЛ 2 СПЕЦИФІКА ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ЯК ЧАСТИНИ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ НАУКМА.....	25
2.1 Методологія та загальна інформація про дослідження.....	25
2.2 Інтерпретація поняття фінансової грамотності студентами НАУКМА.....	27
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	44
ДОДАТОК А. Таблиця респондентів.....	47
ДОДАТОК Б. Гайд для проведення інтерв'ю.....	48
ДОДАТОК В. Транскрипти проведених інтерв'ю.....	51

ВСТУП

Фінансова грамотність – визначається як серйозний етап у житті людини, який настає з першою взаємодією людини в економічному середовищі. Обізнаність людини допомагає в майбутньому уникати фінансових ускладнень, які можуть виникнути. Розуміння грошей та їхньої функції виникає у людини через канали отримання інформації, ними можуть бути: сім'я, друзі, оточення, яке формує в людині ті чи інші моделі мислення та економічну поведінку. З набуттям певних знань, навичок, світоглядів людина вчиться взаємодіяти із своїм соціальним оточенням, застосовуючи раніше отримані навички.

Включення людини в економічну соціалізацію пов'язано із адаптацією людини до соціально-економічних умов. Відсутність економічної соціалізації як наслідок включає в себе такі процеси як: неготовність людей до нових, сформованих умов економіки та відсутність життєвого досвіду та поведінкових моделей. В цьому випадку економічна соціалізація може відбутись у негативному напрямку, тобто як дезадаптація, соціальна депривація та ізолюваність в економічному просторі або, навпаки, в позитивному напрямку, а саме розкриття та реалізація людини.

На прикладі феномену фінансової грамотності досліджувалась в цій роботі вторинна соціалізація як процес формування особистості в економічному просторі, оскільки динаміка розвитку та змін суспільства впливає на адаптацію людини та, як результат, забезпечує безпосереднє пристосування до соціуму. Дослідження економічної соціалізації, яке лежить в основі цієї роботи, допоможе зрозуміти рівень готовності студентства до самостійного життя.

Об'єкт: економічна соціалізація студентів.

Предмет: фінансова грамотність студентів НаУКМА як складова процесу економічної соціалізації.

Мета: виявити поняття «фінансова грамотність» як складова процесу економічної соціалізації та уявлення студентів про власну фінансову грамотність.

Завдання роботи:

1. узагальнити визначення соціалізації як складової економічного процесу;
2. систематизувати ціннісні орієнтації що набуваються в процесі соціалізації;
3. узагальнити значення грошей в контексті соціалізації;
4. виокремити поняття «фінансова грамотність» в контексті економічної соціалізації;
5. з'ясувати уявлення студентів про фінансову грамотність.

Теоретичні засади дослідження ґрунтуються на роботах таких науковців як: В. Москаленко – авторки монографій: «Економічна соціалізація молоді: соціально-психологічний аспект», «Економічна культура особистості: соціально-психологічний аспект», Е. Фромм – «Теорія цінностей», О. Дейнек – автор монографії: «Економічна психологія», дослідження І. Зубіашвілі на тему: «Ставлення до грошей як важливий фактор соціалізації». В дослідженні фінансової грамотності розглядаються роботи таких науковців: Т. Кізима – авторка дослідження: «Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняний», О. Тіщенко – «Напрямки розвитку фінансової освіти в Україні».

Емпірична база дослідження ґрунтується на застосуванні якісної методології та побудована на основі проведення якісних не структурованих глибинних інтерв'ю з тематичними блоками питань із студентами НаУКМА 4 року навчання на бакалавраті. Для даного дослідження було проведено 14 глибинних інтерв'ю зі студентами Факультету соціальних наук та соціальних технологій (ФСНСТ), спеціальності соціологія.

РОЗДІЛ 1

ЕКОНОМІЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТІВ

1.1 Теоретичні засади розуміння соціалізації як складова економічної соціалізації

Економіка як частина нашого соціального життя є багатокomпонентним інститутом, що впливає на суспільство, становить одну з основ активності та життєдіяльності людини. Економіка, як будь-який соціальний інститут включає в себе правила, моделі, норми, орієнтації, принципи, що направляють та надають можливість індивіду не тільки взаємодіяти, а також успішно адаптуватись до економічної реальності. Для розуміння економічної соціалізації, важливо операціоналізувати поняття «соціалізація», «соціалізація людини». Гідденс писав що: «Соціалізація – процес, через який безпосереднє маля поступово перетворюється на особу, яка розуміє і саму себе, і навколишній світ, набуває знань та навичок, притаманних культурі, в якій він/вона народився.» (Гідденс, 1999).

В цілому, термін «соціалізація» варто інтерпретувати як процес, так і результат засвоєння людиною досвіду, цінностей, норм, правил, що базуються на її взаємодії та всеосяжному розвитку. Стосовно соціалізації людини, Гідденс зазначав, що соціалізація людини сприяє формуванню нашої індивідуальності (Гідденс, 1999). В контексті економіки процес соціалізації людини набуває необхідні їй знання, уявлення, інтеріоризація конкретних норм тощо. Відбувається процес становлення людини як повноцінного члена соціуму, а у випадку з економічною соціалізацією, відбувається усвідомлення себе як суб'єкта економічної діяльності. Близьким до такої інтерпретації можна вважати визначення економічної соціалізації дослідниці О. Козлової, вона розподіляє цей процес на два компоненти:

- соціально-економічна складова (набуття ролей, норм, засвоєння цінностей);

- індивідуально-психологічна складова (формування індивідуальних стилів, здібностей, навичок, тощо) (Козлова, як цит. у Москаленко, 2008).

Наведена вище класифікація імпонує мені найбільше всього, оскільки охоплює критерії, що спрямовані на розвиток людини та її пряме включення у всі сфери життя, з можливістю взаємодії в соціальному просторі та із здатністю на самореалізацію. Можна зауважити що, існують також базові форми економічної соціалізації. А саме, яким чином людина «соціалізується», в процесі чого вона отримує певні знання, з якими може вважати себе свідомою економічною особистістю. Дослідниця О. Козлова виділяє три основні базові форми економічної соціалізації (Козлова, як цит. у Москаленко, 2008):

1. Цілеспрямована соціалізація. Плановий процес соціалізації, який реалізується за допомогою різноманітних соціальних інститутів (дошкільні, середні, вищі заклади освіти) відповідно до певних норм і вимог суспільства.
2. Стихійна соціалізація. Процес соціалізації, що має ситуативний характер (завдяки спілкуванню в родині та за її межами, за допомогою засобів масової інформації).
3. Самовиховання. Самовиховання базується на основі досвіду та важливих орієнтирів розвитку.

Також, вивчення стадійності економічної соціалізації передбачається з розгляду інституції сім'ї. Нові умови трансформацій суспільства, безперервна зміна поколінь, постійний розвиток несе в собі зміни, завдяки яким виникали відмінності в розумінні економічної реальності та її засвоєння. Відбувається перебудова розуміння поняття «економічна реальність», оскільки в просторі здійснюється взаємодія різних поколінь. Різницю можна відчувати на старших поколіннях та молоді, в обох поколіннях відбувається процес переосмислення та засвоєння нових речей. Прикладом може слугувати, те що старше покоління сприймало економіку як установку на засіб існування, в той час молодь сприймає це як єдність між установками та життєвим самовизначенням (Москаленко, 2008). Цей процес

відбивається на людській свідомості, корегуючи її в тому напрямку, в якому розвивається соціум.

Можна резюмувати, що соціалізація може бути як вимушеним так і добровільним актом. Різниця полягає в тому, що добровільність є свідомим вибором людини, отже, включення залежить від наявності мотиваційних установок та особистого бажання. Вимушена соціалізація є примусовим актом, що компонується конфліктом та виражається неприйняття, що в кінцевому результаті відображається на поведінкових патернах та життєвих орієнтаціях людини. Стадійність цього процесу можна розділити на декілька етапів: адаптація, ідентифікація, індивідуалізація, наднормативну індивідуалізацію (Пристапа, 2010). Стосовно адаптації та ідентифікації зрозуміло, що мова йде про успішне пристосування людини до умов соціального оточення та усвідомлення себе як частини конкретної соціальної групи. Індивідуалізація та наднормативна індивідуалізація становить: накопичення, збереження, розвиток особистості, формування позиції, тобто діяльність спрямована на самовдосконалення. Різниця між цими двома аспектами полягає в тому, що наднормативна індивідуалізація виходить за рамки індивідуалізації та намагається створити свій власний простір.

1.2 Визначення поняття «економічна соціалізація» та його складові

Знання та володіння економічними навичками студентства є одним з важливих етапів соціалізації особистості в економічному просторі. Сутність економічної соціалізації розглядається як процес входження людини, в якому відбуваються різноманітні процеси. В економічному просторі відбувається перехід до нових реалій життя, формування мислення, набуття нового досвіду, навичок тощо. Галузь що вивчає формування людини в економічному просторі має назву економічна соціологія. Ця дисципліна досліджує економічну діяльність людини, її характерні риси, які інтерпретуються соціологічними теоріями. Входження людини в сферу

економіки суспільства є поєднанням соціалізації як набору поведінкових моделей, ціннісних орієнтирів та адаптації як процесу пристосування до економічних умов людської діяльності. Саме ці складові розглядались з точки зору соціологічних досліджень.

Під час економічної інтеграції людини формується особистість з вимогами та умовами відповідно до економічного простору суспільства. Економічна соціологія є інтегрованою, що дає можливість вивчити як економічні та соціальні відносини пов'язані між собою. Важливим в цьому феномені виступає: набування норм, цінностей, моделей поведінки, що мають вектор розвитку відповідних стилів, як формуюча складова соціально-психологічного розвитку. Економічна соціалізація розглядається як комплексний процес соціалізації особистості та обґрунтована з точки зору економічних характеристик та їх засвоєння в процесі діяльності. Також, зосереджується увага на економічній культурі як формуючому критерії соціалізації особистості та ціннісних орієнтаціях. Сукупність цих важливих для людини атрибутів є регулятором становлення особистості.

Економіка є невід'ємною та важливою складовою функціонування суспільства, що діє через суб'єктність відносин, певних рис людини, які сформувались за основними нормами та правилами. Загалом сам концепт соціалізації особистості побудований на основі включення людини в різноманітні сфери суспільства. В цих сферах панують свої цінності та нормативні установки, під впливом яких відбувається особистісне формування. Економічна соціалізація несе в собі частково виховний характер, що пов'язаний із задачами, методами засвоєння, формуванням економічного мислення та поведінковим манерами. Вони впливають на свідомість особистості. Економічна соціалізація виступає як окремий аспект соціалізації, якому властиві свої норми, ціннісні орієнтації, що засвоюються індивідом. Процес соціалізації визначається нижче наведеними аспектами, які є детермінантами економічної соціалізації людини:

- соціально – економічний простір в якому відбувається соціалізація та його особливості;

- властивості мотиваційно – потребової системи людини, що зумовлює процес економічної активності (Москаленко, 2008).

Вище зазначені детермінанти виступають, як аспекти соціально – психологічної діяльності людини, що враховуються при аналізі процесу соціалізації. В широкому розумінні важливим є соціальне поле діяльності та наявність певних потреб, що в результаті людської активності задовольняються. Важливо зауважити, що процес соціалізації пов'язаний із низками соціально-економічних умов існування людини, починаючи від економічного стану в суспільстві, закінчуючи умовами існування в повсякденному житті. Вплив певних агентів соціалізації відбувається на початку включення дитини в сферу людської діяльності, де відбувається перше знайомство з економічною стороною життя. Завдяки включенню здійснюється інтеріоризація та опановування знань, отримання досвіду, конструювання моделей економічної поведінки.

Дослідниця А. Бояринцева розрізняє споживчу, трудову, економічну соціалізацію (Бояринцева, як цит. у Москаленко, 2008). Першою є *споживча соціалізація* в дитинстві, метою якої є набуття навичок споживчої діяльності, тобто засвоєння економічних понять, які окреслюють різноманітні аспекти економіки та критеріїв споживання: купівля, гроші та ін. Наступним є *трудова соціалізація*, що відповідає за формування ставлення до праці, через призму поведінкових аспектів в різних сферах: навчальна діяльність, домашня праця та ін. Останньою є *економічна діяльність* яка спрямована на засвоєння соціально-економічних феноменів, як бідність – багатство, інвестиції, банк та ін. Однак, варто пам'ятати, що на сприйняття та усвідомлення людиною економіки мають вплив різноманітні аспекти. Одним з яких виступає стиль та умови життя, в яких дитина набуває розвитку і формує для себе уявлення про економічний світ. Різноманітність поглядів та уявлень впливає на економічну соціалізацію, яка буде прослідковуватись в майбутньому через відношення до виконання праці, споживчих відносин, моделей поведінки тощо. Економічна соціалізація розглядається як засвоюваний процес, входження людини в економічну частину соціуму, де вона постає повноцінним суб'єктом економічної

діяльності. Дослідниця О. Козлова виділяє в економічній соціалізації три компоненти, які виступають складовими даного процесу (Козлова, як цит. у Москаленко, 2008), (див. табл. 1.2).

Таблиця 1.2.

Компоненти процесу економічної соціалізації О. Козловою

Економічна соціалізація		
Когнітивний аспект	Поведінковий аспект	Емоційний аспект
Інформаційний блок	Споживацька поведінка	Позитивний сприйняття економічної реальності
Ставлення до праці	Трудова поведінка	Негативне сприйняття економічної реальності
Знання соціально-економічних понять		

Джерело: Москаленко. В. (2008). *Соціальна психологія. Центр учбової літератури, Київ.*

Більш ґрунтовніше цю класифікацію можна характеризувати так: *Когнітивний аспект*, становить собою розвиток розумових процесів, відповідає за сприйняття, розуміння та вміння аналізувати отриману людиною інформацію, можливість побудови логічних припущень, формування понять тощо. Когнітивність становить собою інформаційний осередок, в який потрапляє інформація, що була здобута людиною під час процесу соціалізації. Також цей аспект включає в себе знайомство та проінформованість економіки в житті людини. *Поведінковий аспект*, складається з двох елементів, саме: споживацька та трудова поведінка. Критеріями споживацької поведінки є придбання/отримання продуктів, послуг, планування та вибір покупок. Критеріями трудової поведінки виступають трудова діяльність, праця; професійна діяльність з навичками; планування фінансового доходу, витрати. *Емоційний аспект*, цей аспект становить собою самовідчуття людини в економічну просторі, яке коливається від позитивного до негативного ставлення.

Соціалізація є багатокомпонентним феноменом. Вона включає в себе різноманітні властивості, які стосуються не лише розуміння понять та процесів, а також, здатності адекватного сприйняття економічної сфери. В результаті взаємодії з економічним простором, економічна соціалізація є стадійним процесом. В межах соціалізації відбуваються адаптивні процеси та розглядається як формування і засвоєння певних характеристик. Трамбування та розуміння цих реалій визначається особистим ставленням людини або в більш широкому понятті, як система, що наділяється колективною цінністю. Ці компоненти є соціально важливими та вагомими під час взаємодії із оточенням. На думку Москаленко: «Кожен соціальний інститут інституційованого соціального середовища має свій “набір” цінностей, завдяки яким відбувається інтеграція індивіда в групу, групи – в соціальну структуру, різних елементів соціальної структури – в соціальну систему. Соціальні цінності інтеріоризуючись індивідами стають їх ціннісними орієнтаціями» (Москаленко, 2008).

Розгляд цінностей виступає, з одного боку, як окремо зумовлені елементи людини, а з іншого, як суспільна система цінностей. Частиною будь якого процесу є показники, на які ми опираємось та від яких відштовхуємось. Соціалізація, як процес, також містить в собі певні «індикатори соціалізованості», зокрема такі:

- особливості ціннісної системи економічної інституції, в межах якої здійснюється інтеграція індивіда в економічну сферу;
- виокремлення основних системо-утворюючих цінностей економічної інституції, в межах якої розглядається соціалізація особистості;
- визначення ціннісних репрезентацій в якій найкраще узгоджені цінності економічної інституції з потребою системою індивіда;
- виявлення певних когнітивних, афективних форм ціннісних репрезентацій як фактору, що визначає особливості економічної соціалізації (Москаленко, 2008).

Підсумовуючи, економічна соціалізація, як частина загального процесу соціалізації, має на меті успішно адаптувати людину до економічного світу. Вона

відповідає за формування економічного мислення та моделей поведінки у людини. Аналіз соціалізації в концепті економічних явищ розглядається як динамічний процес, зі своїми можливостями, основними етапами діяльності та їх потребами, що є характеристикою особистості.

1.3 Формування ціннісних орієнтацій як частина процесу економічної соціалізації

Цінність визначається в суспільстві певним відношенням людини до речей. При якій характеризуються потреби, інтереси, людей як значимі та суспільно важливі явища. Опанування людиною цінностями виступає як сформовані та усталені ціннісні орієнтації. Дослідники трактують поняття цінності в різних контекстах, зокрема, А. Маслоу визначає цінність як річ що несе в собі користь та задовольняє потреби (Маслоу, як цит. у Москаленко, 2008). Е. Фромм розглядає дане поняття як ідеал до якого прагне людина (Фромм, 1991). Загалом існують певні класифікації цінностей.

За характером:

- суб'єктивні (ідеали, установи, настанови, орієнтації);
- об'єктивні (матеріальні речі, природні явища, суспільні речі) (Матяж, Березняська, 2013).

За суб'єктами та носіями:

- особистісні (вид цінностей що має особливе значення лише для однієї людини);
- суспільні (вид цінностей що створюється в певних групах, класах, що об'єднує);
- загальнолюдські (вид цінностей що виник під час певної взаємодії, активності людей та несе для всіх суспільну значимість) (Матяж, Березняська, 2013).

Поступово ціннісні орієнтації відображають поведінкові характеристики людини, які зумовлені життєвими позиціями/поглядами, виражаються в потребах та

інтересах. Таким чином, ціннісні орієнтації як вектор розвитку направляють, регулюють та розглядаються як стандарти правил, норм та канонів. Засвоюючи отриманий досвід, під час взаємодії людина категоризує для себе певні об'єкти, ідеали на які орієнтується. В свідомості людини ціннісні орієнтації виступають як життєві орієнтири, через призму яких людина досліджує світ та формується уявлення «Я» як його частини.

Єдиної класифікації цінностей не існує. З одного боку цінність, становить матеріальну форму, наприклад: власність, вартість, вимірюється в грошовому еквіваленті, з іншого боку, цінність становить собою духовне поняття, певні блага, які є корисними для людини. Також, цінність може мати суб'єктивну форму, тобто пов'язана із активністю, взаємодією людини, останнім цінність становить собою задоволення людських примх, побажань, інтересів. Дослідниці С. Матяж та А. Березняська на основі робіт дослідників в цій галузі класифікували «цінності» на:

- за об'єктом засвоєння (матеріальні; морально-духовні);
- за метою засвоєння (егоїстичні; альтруїстичні);
- за рівнем узагальненості (конкретні абстрактні);
- за способом вияву (ситуативні; стійкі);
- за роллю в діяльності людини (термінальні; інструментальні);
- за містом діяльності людини (пізнавальні; творчі, естетичні, релігійні);
- за приналежністю (особистісні; групові; суспільні; загальнолюдські) (Матяж, Березняська, 2013).

Я поділяю думку дослідниці Бутковської про те, що: «Цінності складають основу життєдіяльності – це історично складені модуси, способи зв'язку свідомості й буття людини і світу» (Бутковська, як цит. у Матяж, Березняська, 2013).

Поняття «ціннісні орієнтації» розглядається в концепціях різних дослідників. Орієнтація розглядається як життєвий досвід, що є результатом розвитку особистості. Як зазначають Здравомислова, Ядов: «Загалом, це як один із компонентів, що входить до структури особистості, становить певну вісь свідомості, навколо якої обертаються

помисли і почуття людини й з погляду якої вирішується багато життєвих питань.» (Здравомислова, Ядов, як цит. у Матяж, Березняська, 2013).

Джерелом виступає безпосередня активність людини, що відповідає за регулювання її поведінки та діяльності, що спрямована на задоволення власних потреб і досягнення цілей. Дослідник В. Ядов зауважує на наявну диспозиційну систему особистості, в якій ціннісні орієнтації займають верхню ланку структури, на думку Ядова: «Уявлення про цілісну структуру особистості припускає виокремлення певної системоутворюючої ознаки або системоутворюючого ставлення» (Ядов, як цит. у Матяж, Березняська, 2013).

Ціннісні орієнтації дослідник розподіляв на:

- цінності – цілі;
- цінності – засоби (Ядов, як цит. у Матяж, Березняська, 2013).

Різниця полягає в тому, що «цінності – засоби» індивід співвідносить із ідеалами та нормами поведінки, як наслідок вважає їх еталоном, а «цінності – цілі» людина ставить собі за орієнтир.

Дослідник Здравомислов розглядає ціннісні орієнтації як репрезентацію життєвого досвіду людини, що закріплені її діяльністю. Дослідник зазначав, що ціннісні орієнтації становлять утворення різноманітних взаємодій на суспільному та індивідуальному рівнях. Ще один дослідник В. Тугарінов, класифікував цінності як предмети, явища, властивості, що є необхідними компонентами суспільства, як засоби задоволення потреб, інтересів, також, ідеї та спонукання в якості норми, мети або ідеалу (Тугарінов, 1988). Дослідник розподіляв цінності на духовні та культурні. Переважно інтерпретація цінностей фокусувалась на натуралістичний підхід та на культуру як два фундаментальних принципи. Натуралістичний підхід полягає в тому, що людина користується благами, що дані природою, тобто отримані нею протягом всього життя. Культурний концепт полягає в тому що він є створеним і напрацьованим людьми протягом часу, тож незважаючи на їх концептуальні розбіжності, вони є інтегрованими та взаємодоповнюють один одного. В свою чергу

культурний концепт поділяється на «духовні» та «матеріальні» речі, тобто, як розвиток життя людини в цілому та продукт задоволення людських потреб та наснаг.

Варто зауважити, що ціннісні орієнтації включають в себе соціальні настановлення, інтерес особистості, соціальну активність, що може розглядатись як відношення людини до цінностей. Крім цього складність з якою стикаються при визначення ціннісних орієнтацій припадає на те що вони можуть розглядатись як суб'єктивні уявлення людини та її ціннісні настанови (Олпорт, як цит. у Москаленко, Шайгородський Міщенко, 2012). Тому тут також доцільно буде згадати дослідника Е. Фромма, хто виділив п'ять поведінкових орієнтацій: рецептивна, експлуататорська, накопичувальна, ринкова, продуктивна (Фромм, 1993), (див. табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Поведінкові орієнтації Е. Фромма

Рецептивна	- Спосіб отримання благ, де соціальне оточення виступає як зовнішнє джерело, а не особистій активності
Експлуататорська	- Орієнтація на зовнішнє джерело благ, отримання благ нечесним шляхом
Накопичувальна	- Зовнішнє джерело не виступає безпосереднім джерелом, активність проявляється у накопичувальні матеріальних благ (консервативність)
Ринкова	- Прагнення матеріального забезпечення, особистість розцінюється як товар, успіх поняття індивідуальне, демонстрація своїх якостей/навичок з метою отримання благ/товару
Продуктивна	- Кінцева стадія розвитку особистості, характеризується незалежністю, раціональне мислення.

Джерело: Фромм. Е. (1993). Человек для самого себя. Р-2, гуманистическая прикладная этика.

Під час розвитку людини ціннісні орієнтації є одним з критеріїв формування особистості, що розвивається в процесі соціалізації. Ціннісні орієнтації є багатокомпонентним явищем, що впливають на розвиток та свідомість. Вони виступають за формування понять та вирішення простих питань.

Таким чином, важливо розуміти, що ціннісні орієнтації засвоюються в соціальному середовищі, виступають духовним аспектом, який відповідає за вектор розвитку людини. Соціальне середовище та духовний аспект, є інтегрованими та взаємозалежними явищами. Ціннісні орієнтації ґрунтуються на нормах та правилах, що панують в суспільстві. Завдяки нормам та правилам орієнтації можна порівняти із світоглядом людини, її бажаннями та прагнень задовольнити власні потреби.

1.4 Ставлення до грошей як фактор соціалізації

В процесі економічної соціалізації гроші як інструмент вносять в індивідуальне і соціальне життя індивіда особливу спрямованість освітньої та професійної активності, зумовлюють специфічний ракурс сприйняття себе та навколишнього світу (Зубіашвілі, 2011). Бачення грошей, як фактору людських відносин дає зрозуміти людську культуру в суспільстві. Окрім фактору, існує символічне уявлення грошей. В своїх роботах соціолог Т. Парсонс зазначав, що гроші - це символізм, точніше система усталених, загальноприйнятих символів те, що в певній мірі визначає відносини. Під час процесу соціалізації людина взаємодіє фактично в двох сферах: духовній та речовій (Москаленко, 2008). В якості чого в свідомості людини виникає певна ієрархія, в якій гроші виступають формуючим та психологічним фактором. В міру наявності кількості грошей відбувається задоволення потреб та побажань. Вони в свою чергу задовільняють потреби в існуванні та зайнятті певного соціального статусу. З'ясувати відношення людини в контексті грошей можна, опираючись на такі чинники:

- характеристики ціннісної та потребової системи людини;
- соціального середовища в якому вона взаємодіє;
- психологічні та соціальні чинники (Зубіашвілі, 2011).

Завдяки даній класифікації можна провести комплексний аналіз ставлення людини до грошей, компоненти є взаємопов'язаними між собою та забезпечують людині економічну соціалізацію та можливість адаптуватись. Ставлення людини до грошей частіше всього пояснюють трьома компонентами: афективним, когнітивним та конативним (Зубіашвілі, 2011):

1. Афективний аспект полягає в тому, що це пов'язано із емоційним відношенням до грошей. Тобто емоційна складова у розрізі грошей та детермінант впливу на сприйняття людиною економічної реальності та її оцінки.
2. Когнітивний аспект полягає у репрезентації в людській свідомості базуючись на аспектах сприйняття. Ставлення побудовано на свідомості, що в свою чергу окреслює економічний світогляд та співвідношення світогляду із собою. Також, воно визначається наявними знаннями та навичками, що формує пізнання та надає можливість доцільно обґрунтувати дії.
3. Конативний аспект пояснює ставлення до грошей у людини в контексті грошових мотивів, норм, намірів. Дослідник Денейк зазначав, що ці мотиви становлять феномен, як накопичення грошей, економічна спрямованість, що мають на меті пояснити поведінкові патерни людини (Дейнек, 2000).

Виходячи з даної класифікації можна зауважити, що поняття мотиву пов'язано із поняттям потреби (Зубіашвілі, 2011). В потребовій системі людини проявляються мотиви, що є бажаними для неї, наприклад, соціальний статус, фінансова незалежність, матеріальне становище та інше. Згадані вище мотиви, що визначають ставлення до грошей, можна розглядати не лише з точки зору особистісних репрезентацій, а також із зовнішніми та внутрішніми факторами. Вони пояснюються екзосистемою та енодосистемою, що ґрунтуються на взаємозв'язках між людиною та грошима. В цілому характер та взаємодія людини з грошима впливають на динаміку самого процесу соціалізації, її ефективність. В першу чергу, це можна пояснити тим, що вони ранжуються за ступенем значимості залежно від того, чи є діяльність людини активною або пасивною. По-друге, співвідношення життєдіяльності людини та мотивів зумовлює вектор розвитку. Визначення та встановлення позиції людини є

основним аспектом дослідження, оскільки без чіткого розуміння поведінки, складно виявити мотиви та напрямки економічної поведінки людини.

Володіння грошима поясняє поведінку людини. Частіше всього це пов'язано із сприйняттям себе, своєї самооцінки та самоствердження. Залежно від того, яким чином людина спроможна себе матеріально забезпечити, впливає на ставлення та сприйняття іншою людиною, оскільки гроші виступають чинником у порівнянні людей. Тому дії відносно грошей розглядаються в дослідженнях як певні поведінкові патерни і виступають засобом реалізації споживчої поведінки. Ставлення людини до цього ресурсу детермінується використанням, що спричиняє класифікування людей на грошові типи особистості. Це можемо побачити у дослідниці О. Дейнеки, що розробила типологію грошових типів особистості, на основі роботи Е. Фромма (Денейка, як цит. у Москаленко, 2008), (див. табл. 1.4).

Отже, завдяки цій класифікації в таблиці чітко показаний та описаний кожний економічний тип особистості, де акцентована увага на характері розпорядження та використання грошей. Також, в таблиці підкреслили самовідчуття та репрезентацією людини при взаємодії із грошима, де відчуття багатства та бідності впливають на самооцінку, поведінкові особливості та спрямованість до професійного розвитку. Це є цілком нормальним явищем, що залежно із можливостями самореалізації людини. Таким чином, гроші створюють умови соціалізації та інтеграції людини в суспільстві. В певній мірі усі, хто володіють грошима або певними ресурсами розуміють, що доступність цих благ бере початок із статусу, який отримує людина.

Таблиця 1.4.

Грошові типи особистості

Тип особистості	Характеристика (особливості)
Скнара	Приваблює накопичення грошей само по собі. Відчуває страх втрати, підозри до оточуючих. Гроші надають йому захищеність
Марнотрат	Безконтрольно витрачає гроші, особливо в період депресії з'являється відчуття своєї незначущості. Часто це люди з низькою самооцінкою, впевнені в тому, що гроші її підвищують. Задоволення від володіння грішми є тимчасовим
Грошовий мішок	Захоплений грошима, які розглядає як кращий спосіб добитися високого статусу і схвалення оточуючих. Гроші для нього – джерело влади і сили.
Торгаш	Відчуває власну перевагу над іншими, коли вдається купити речі за меншу суму. Дратується коли потрібно платити ціну, яку правлять.
Колекціонер	Гроші становлять цінність як предмет мистецтва. Добре розуміє їх вартість в цьому сенсі. За типом діяльності ближче за все до торгаша. За професією може бути ким завгодно.
Абстракціоніст	Байдужий до грошей, накопичення, покупок. Охоче доручає розпоряджатися заробленими грошима близьким людям, звільняючи час для роботи. Часто зустрічається серед діячів творчої праці.
Конкретик	Людина, для якої гроші становлять цілком усвідомлену і визначену річ. Нестачу грошей сприймає трагічно. Дотримується етики накопичення
Заздрісник	Заздрить тим, хто досяг великих успіхів, не здатен взяти на себе відповідальність з свої невдачі. У випадку грошої вдачі вихваляється перед тими, хто має менше грошей
Паразит	Готовий жити за рахунок подачок, не несе відповідальності ні за кого і ні за що. Представник соціальних низів.
Фальшивомонетник	Яскрава виражена схильність до отримання вигоди шляхом обману. Не обов'язково багата людина.

Джерело: Москаленко. В. (2008). Соціальна психологія. Центр учбової літератури, Київ.

1.5 Теоретичні засади дослідження фінансової грамотності

Фінансова грамотність як феномен є складовою процесу економічної соціалізації, що допомагає зрозуміти ступінь залученості індивіда в економічну сферу. Завдяки цьому феномену у людини відбувається формування економічного мислення, економічних понять, вміння розпоряджатись та примножувати гроші. В цілому, рівень економічної соціалізованості людини залежить від наявного в неї досвіду, навичок та набутих її оточенням цінностей і поглядів.

Фінансова грамотність - це поняття, значення якого кожна людина виокремлює по-своєму. Питання фінансової грамотності є актуальним, оскільки грамотність в цьому контексті розглядається як вміння раціонально розпоряджатись власними фінансами, з метою самозабезпечення. Фінансова грамотність допомагає зрозуміти головні аспекти фінансових понять, моделей поведінки тощо. В літературі поняття фінансова грамотність описується досить поверхнево, тому ця робота буде опиратись на статті, що присвячені дослідженню фінансової грамотності таких науковців: Ш. Мунді, Т. Кізима, Г. Кучерова та В. Андрійчук. Підходи до розуміння поняття «фінансова грамотність» науковцями були наведені у термінологічному словнику та проілюстровані (Андрійчук, 2019), (див. табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Підходи до розуміння поняття «фінансова грамотність»

Автор	Опис поняття «фінансова грамотність»
Ш. Мунді	Це знання, розуміння навички та впевненість, які дозволяють приймати правильні фінансові рішення та діяти відповідно до конкретних обставин. Метою розвитку фінансової грамотності є вплив на поведінку людей, а не просто надання їм знань, умінь та навичок
Т. Кізіма	Це сукупність світоглядних позицій (установок), знань і навиків громадян щодо ефективного управління особистими фінансами та здатність компетентно застосувати їх у процесі фінансових рішень
Г. Кучерова	Це певне вміння застосувати фінансові знання та використовувати здобуті фінансові навички, щоб отримувати максимальну користь від управління власними фінансами та застосування фінансових послуг

Джерело: В. Андрійчук. (2019). Підготовка майбутніх вчителів до формування фінансової грамотності учнів початкової школи. Міжнародний мультидисциплінарний науковий журнал.

Виходячи з вищенаведених варіацій тлумачення терміну, фінансово грамотною людиною можна назвати ту, хто розуміє це поняття та вміє оперувати своїми навичками, задля можливості коректного застосування в процесі управління власними фінансами. Фінансовою грамотністю повинна володіти будь-яка людина, тож важливо займатись просвітництвом ще на етапі первинної соціалізації. Педагог-дослідниця Андрійчук вважає, що для успішної реалізації ще на початкових шкільних етапах варто фокусувати увагу на таких завданнях:

- формування економічної культури вчителів та мотивації до подальшої економічної освіти;

- формування вмінь конструювання систем фінансової освіти і виховання в початковій школі через запровадження курсів за вибором «Фінансова грамотність у початковій школі»;
- удосконалення вмінь діяльності, що забезпечить розвиток професійної компетентності у сфері фінансової освіти й виховання учнів (Андрійчук, 2019).

До основ/принципів фінансової грамотності можна віднести класифікацію дослідників Калініченко, Вікарчук, Ніколаєнко:

- грамотний підхід до коштів (сприйняття грошей як інструмент, яким можна легко управляти);
- облік та ретельне планування своїх фінансових коштів (особистий план, завдяки якому людина має можливість управляти своїми доходами/витратами, грамотний підхід грошового розподілу);
- співпраця із фінансовими установами (налагодження взаємин із установами для ефективного управління фінансами, заощадженнями та примноженням грошей);
- створення джерел пасивного доходу (Калініченко, Вікарчук, Ніколаєнко, 2019).

Проаналізувавши цей феномен, можна виокремити дві складові особистості, до яких відносять формування економічного пізнання. Перше - це ціннісні орієнтації, що є вектором розвитку людини та несуть регулятивний характер. Слідування людиною притаманних їй ціннісних орієнтацій наділяє людину певним досвідом, знаннями які в подальшому вона може формувати як шаблони. В свідомості визначаються як життєві орієнтири, через котрі людина вивчає соціум. Другим є розуміння терміну «фінансова грамотність» та вміння розпоряджатись таким ресурсом як гроші. Якщо ціннісні орієнтації сконцентровані на особистості, то фінансова грамотність - це про відтворення економічної поведінки людиною в соціумі. Розуміння функціонування економічної системи та її основних складових,

домагає людині вміло володіти своїми навичками, задля її майбутнього фінансованого благополуччя.

Вміння орієнтуватись та розбиратись в основах фінансової грамотності допоможе краще підготуватись до входження людини в економічний простір. Будь-яка детермінація терміну припускає спроможність особи отримувати знання та розвивати навички, необхідні для прийняття правильного рішення із розумінням його важливих фінансових наслідків (Калініченко, Вікарчук, Ніколаєнко, 2019). Мені імпонує трактування фінансової грамотності, яке включає базу знань, поведінкових патернів та ефективного управління своїми навичками, уміння орієнтуватись в економічному просторі та нести відповідальність за прийняття рішень. Відсутність необхідних знань унеможливорює прийняття раціональних фінансових рішень, тому підвищення рівня фінансової обізнаності населення дозволить забезпечити економічну стабільність в країні.

Наразі існують можливості підвищення рівня фінансової грамотності: спеціалізовані книги/курси; інтернет-ресурси; освітні програми. Важливим є правильна популяризація фінансової грамотності, як один із прикладів можна навести НАБУ, який виступає як інформаційний партнер з цього питання та створив на своєму сайті окрему сторінку, на якій висвітлюються заходи в рамках проекту «Фінансова грамотність в Україні». Ще одним прикладом є освітній портал «Азбука денег». Позиціонує себе як школа фінансової грамотності для дітей віком від 6-16 років, метою якої є надання допомоги у формуванні у дитини картини світу фінансів та навчання правильного розпорядження грошима (Тіщенко, 2017). Такі проекти є безумовно значущими та грають важливу роль у формуванні фінансової грамотності, оскільки дозволяють людині стати освіченим та обізнаним в цьому питанні.

Популяризація та розробка програм з ціллю підвищення рівня фінансової грамотності дасть змогу в майбутньому підвищити ефективність заходів, які спрямовані на вирішення цього питання. Таким чином досягнення високого рівня в сфері фінансової грамотності в майбутньому може забезпечити стабільний економічний рівень. З метою покращення власного добробуту та підвищення

загального рівня життя в майбутньому. Наведені вище заходи освітнього характеру допоможуть сприяти фінансовій поведінці в правильному напрямку.

Таким чином, фінансова грамотність – це частина процесу економічної соціалізації. Вона відповідає за формування життєвих цінностей, орієнтацій, які людина виокремлює для себе як важливі. Розглядаючи гроші як фактор соціалізації, можна зазначити, що вони впливають на формування певного грошового типу особистості, погляди та поведінка якої базується на цінностях, навичках. В контексті цього фінансова грамотність демонструє яким чином у людини відбувається управління власним капіталом, основуючись на її взаємодії в економічному середовищі. На основі вказаних інтерпретацій поняття «фінансова грамотність» в емпіричній частині цієї роботи було продемонстровано уявлення студентів про особисту фінансову грамотність та навички управління особистим капіталом.

РОЗДІЛ 2.

СПЕЦИФІКА ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ЯК ЧАСТИНИ ПРОЦЕСУ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСТВА НАУКМА ЧЕТВЕРТОГО РОКУ НАВЧАННЯ

2.1 Методологія та загальна інформація про дослідження

Задля виявлення розуміння студентами фінансової грамотності в дослідженні було обрано якісну методологію. Для збору емпіричної інформації був обраний якісний підхід з використанням методу – напівструктуроване якісного інтерв'ю. Інтерв'ювання – це метод опитування, в процесі якого відбувається прямий контакт інтерв'юєра з респондентом, в якому дослідник виступає співрозмовником та направляє бесіду в потрібне русло. Метод напівструктуроване якісного інтерв'ю дозволяє зрозуміти загальний концепт феномену та варіативність думок, поглядів людей. Інтерв'ювання дозволяє виявити доступ до контексту поведінки людей і тим самим надає можливість дослідникам зрозуміти сенс цієї поведінки.

Основним припущенням у якісній методології є те, що значення, яке люди надають своєму досвіду, впливає на те, як вони відтворюють цей досвід (Blumer, 1969). Якісна методологія має переваги, наприклад, відповіді що можуть здатися суперечливими або невизначеними, мають бути уточнені та деталізовані, також є можливість зафіксувати невербальні реакції та отримати детальнішу інформацію (Паніна, 2001). То-ж інтерв'ю – це спосіб отримати уявлення про важливі питання через розуміння досвіду людей. Як метод дослідження, інтерв'ювання надає доступ до їхнього розуміння власних дій.

Фокус дослідження був на самооцінці фінансової грамотності та досвіді планування і управління особистим фінансовим капіталом. Для даного дослідження було проведено 14 напівструктурованих інтерв'ю. Обмеження респондентів у кількості можна обґрунтувати тим, що спостерігалось повторення попередньої інформації без отримання нових відповідей, тому момент інформаційного насичення

був досягнутий. Всі респонденти були попереджені про правила інтерв'ювання, було гарантоване збереження конфіденційності отриманої інформації, також, респонденти дали дозвіл на використання цитат з їхніх інтерв'ю в даному дослідженні.

Збір інформації у зв'язку із карантинним режимом був проведений за допомогою інтернет-інтерв'ю, як одного з методів якісного дослідження. Результати дослідження не є репрезентативними. Інтернет-інтерв'ю проводилось на платформі Zoom, за бажанням респондентів з включеними камерами, також проводився запис розмови з дозвілу респондентів.

У вибірку увійшли студенти та студентки НаУКМА 4 року навчання ФСНСТ, спеціальності соціологія. Середня тривалість інтерв'ю становила 30-45 хвилин. Формування вибірки відбулося за допомогою критеріальної вибірки, що була заснована на таких критеріях: студент/ка НаУКМА, 4 рік навчання, факультет ФСНСТ, спеціальність «Соціологія», наразі працевлаштований/на. Логіка критеріальної вибірки полягає в тому, щоб заздалегідь розглянути та вивчити всі випадки, які відповідають обраним критеріям (Ковалев,1999). Такий відбір респондентів був зумовлений двома аспектами. По-перше, в умовах карантину та обмежених можливостей студенти соціологи були більш доступною категорією як респонденти. По-друге, для даного дослідження доцільніше було опитувати працевлаштованих студентів, які вже зіткнулися із управлінням власними фінансами, що свідчить про часткову самостійність та фінансову незалежність порівняно з іншими.

Для проведення інтерв'ю було сформовано гайд, який містить 3 тематичні блоки і блок з демографічною інформацією респондента (додаток А.). Перший блок розроблений для знайомства з респондентом та виокремлення його соціально-демографічних ознак. Другий блок питань стосувався розуміння поняття «фінансова грамотність» та каналів отримання інформації про фінансову грамотність. В цьому блоці також визначався метод управління фінансами на прикладі сімей респондентів. Третій блок питань стосувався досвіду та самооцінки студента стосовно власного управління фінансами. Також в цей блок були включені

запитання стосовно сприйняття грошей і уявлень яким чином можливо підвищувати рівень фінансової грамотності. Останній блок питань стосувався способів підвищення просвітництва при управлінні власними фінансами, завершальне питання стосувалось планів стосовно поточних фінансових цілей студентів.

2.2 Інтерпретація поняття фінансової грамотності студентами НаУКМА

Для того, аби вивчити розуміння фінансової грамотності студентами, спочатку потрібно було дізнатись як вони розуміють це поняття. Більшість студентів на запитання: «Як ви розумієте поняття фінансова грамотність?» відповідали загальними та схожими між собою фразами, які прийнятні в суспільстві:

«Здатність правильно розподіляти фінанси, коли людина почала заробляти гроші. Таким чином, щоб йому вистачало на все та не стати борнижков. Не робити не обдуманих покупок, уникати азартних ігор бо зараз дуже багато реклами про ці ігри, проте як правило ці ігри налаштовані на програш. Грамотна людина покладе гроші в банк, щоб проценти капали на рахунок; вкладе в бізнес якщо вийде зібрати кошти на це» (Респондент 1)

«Фінансова грамотність для мене - це вміння правильно розподіляти гроші, таким чином щоб в тебе був певний залишок, який ти не чіпаєш або ти його можеш використати у випадку необхідності, також фінансова грамотність це про твою фінансову подушку, яка тобі забезпечить існування або допоможе тобі в екстренній ситуації. В цілому для мене фінансова грамотність - це правильний розподіл грошей, щоб ти міг існувати із своєю мінімальною сумою.» (Респондент 4)

«В моєму розумінні фінансова грамотність - це певний набір знань, навичок, практик, які ти здійснюєш протягом дня, задля забезпечення свого життя та мати правильне ставлення до грошей. Це дає велику змогу планувати своє фінансове

життя, воно дозволяє тобі розуміти, що ти можеш дозволити, а що ні.»
(Респондент 11)

«В моєму розумінні фінансова грамотність - це певний набір знань, навичок, практик, які ти здійснюєш протягом дня, задля забезпечення свого життя та мати правильне ставлення до грошей. Це дає велику змогу планувати своє фінансове життя, воно дозволяє тобі розуміти, що ти можеш дозволити, а що ні.»
(Респондент 11)

«Це для мене розуміння як розпоряджатися грошима взагалі, як накопичувати, як зберігати їх, як грамотніше їх розподіляти на певні витрати. Також, грамотність це про можливість примноження грошей та їх відкладання на фінансову подушку.» (Респондент 7)

З відповідей респондентів можна зробити такий висновок, що фінансова грамотність – це **грамотне планування, набір певних здібностей та навичок** завдяки яким відбувається коректний розподіл власних фінансів з метою успішного управління. Також, переважна більшість опитаних студентів, зазначала, що фінансова грамотність стосується можливості **стабілізувати своє життя та створити власну фінансову подушку.**

«Можливість забезпечити собі майбутнє та безумовно створення фінансової подушки» (Респондент 3);

«Вміти створити для себе таку фінансову подушку, щоб при складній ситуації ти не залишився з тотальним нулем у кармані та з панікою. Особисто для мене це і є фінансова грамотність» (Респондент 2).

Варто звернути увагу на відповіді трьох респондентів, які надали додаткове визначення фінансової грамотності, яке відрізняється від інших. Головна відмінність полягає в тому, що, на їхню думку, фінансова грамотність стосується не лише коректного планування, а ще це **примноження власного капіталу та його інвестування:**

«Людина яка не тільки заробляє, витрачає та відкладає кошти, а вмє з грошей робити гроші» (Респондент 14);

«Також це вміння вкласти гроші, щоб вони не втрачали свою цінність. Краще вкладати їх в акції та активи які ростуть більше, звісно що з цього прибутку людина може дозволити собі вкладати гроші в речі які забезпечують тобі якість життя» (Респондент 8);

«В образі фінансово грамотної людини входить не тільки вміння грамотно розпоряджатись і витратити ресурси, а ще й примноження. Я вмію вести облік своїх фінансів, але от примножити їх поки я не можу» (Респондент 9).

При аналізі питання самоідентифікації студентів як фінансово грамотних людей, отримані відповіді було розподілено на дві категорії. Загалом, половина опитаних студентів вважають, що вони не є фінансово грамотні, друга половина опитаних відповіли, що вони грамотні в цьому питанні. Незважаючи на рівномірний розподіл відповідей, частина студентів, що не самоідентифікують себе з фінансово грамотною людиною, зазначали, що де-факто вони могли би назвати себе грамотними, але не в практичному сенсі цього слова. Студенти назвали такі основні причини: відсутність практичного досвіду, навичок та незнання всіх нюансів планування:

«Ну взагалі то ні, однак якщо мене закинути в такі умови де потрібно буде розібратись, то я думаю, що розберусь» (Респондент 3);

«Ні, хоча думала що я грамотна. Я знаю в теорії як це робити, але як на практиці то дуже важко сказати. Я не можу себе змусити постійно вести обліки, фіксувати» (Респондент 7);

«Ну номінально так, а загалом ні. Я можу розповісти як інвестувати, розподіляти та планувати, але сам я не дотримуюсь цих критеріїв» (Респондент 8);

«Я не фінансова грамотна людина точно, тому що я не знаю всіх нюансів планування витрат грошей» (Респондент 12).

Незнання та відсутних практичних навичок керування власними грошима можна пояснити тим, що батьки не завжди виступали для студентів каналом отримання інформації стосовно фінансового управління:

«Мені не розповідають цей момент. Я тільки знаю, яку суму мені видають батьки на мої кишенькові гроші» (Респондент 12);

«Батьки не розповідають мені про це, тому я не знаю, яким чином це відбувається» (Респондент 8);

«Насправді, мене батьки не сповіщають відносно наших фінансових планів, бюджету. Мабуть, для того щоб ми з братом не хвилювались за них» (Респондент 5);

«Мене батьки не сильно включають в розподіл та менеджмент фінансів, там все відбувається наверху без мене» (Респондент 13).

Однак при аналізі питання: «Звідки ви отримуєте знання про фінансову грамотність?» відповіді були достатньо різноманітними. Лише близько третини респондентів зазначили, що ці знання та досвід були отримані **від батьків**:

«Найбільше від батьків. Вони формують ставлення до грошей, вони розповідають як відноситися, зберігати, відкаладати та витратити кошти» (Респондент 11);

«Вчусь з досвіду яким діляться зі мною батьки» (Респондент 4);

При цьому варто зазначити, що незважаючи на те що студенти не завжди обізнані у веденні сімейного бюджету, це не заважає їм намагатись формувати власний бюджет та вчитись ним керувати. У переважної більшості студентів каналами отримання знань та інформації були виокремлені: **особистий доосвід, інтернет, фахова література, середня школа та оточення**:

«У мене була в школі з 9 по 11 клас економіка. Також я дивлюсь на своїх друзів, хто працюють на навчаються паралельно або просто навчаються або живуть окремо. Тобто від мого оточення» (Респондент 3);

«Життєвий досвід, однак є різні статті в інтернеті які розповідають як заощадити гроші, але я ніколи в це не вникала. Мені всього лиш 20 років і я ще не маю сім'ю за якою я повинна слідкувати» (Респондент 6);

«З того що я не можу собі щось дозволити, я починаю думати, а як так сталося, яким чином. І в майбутньому ти починаєш думати, а яким чином розподілити все так, щоб ти зміг піти в зал наприклад. Ти починаєш шукати літературу, читати книги, дивитись на ютубі відео, як уникнути хибних дій» (Респондент 12);

«Побутову, базову на основі прикладів, а більш загальну хотілось би отримувати із ознаймлень з профільною літературою , але це ще на шляху» (Респондент 13);

«Колись давно я відвідувала курси від ПриватБанку про фінансову грамотність, це було в класі 8. Читала також книги "Самый богатый человек в Вавилоне" де про ці фінансові правила розповідали. Не читала літературу, однак дивлюсь відео на ютубі, яким чином вони витрачають свої грошові ресурси» (Респондент 9);

Було також зазначено, що сімейні звички частково впливають та формують у студентів фінансові моделі поведінки які вони собі запозичують та відтворюють. Частіше за все прослідковувались такі звички як: **створення заощаджень, вкладення депозитів, планування на рік, ведення контрольного місяця і розподілення коштів** на обов'язкові та не обов'язкові категорії витрат. Стосовно управління грошима були виокремлені такі звички: мати більшість грошей на картах, мати гроші в декількох банках та зберігати гроші в різних валютах:

«Мене постійно просять економити на собі, на витратах які не потрібні взагалі. Комфорт важливий, але в міру. Типу не розслаблятись повністю, але повина бути фінансова подушка, тому в мене є скарбничка» (Респондент 2);

«Раз на рік мим ведемо "контрольний місяць" ми фіксуємо наші витрати, щоб розуміти скільки грошей ми витрачаємо щомісяця. Ми дробимо все на категорії та в кінці місяця все підраховуємо. Це для того, щоб батьки розуміли наше фінансове положення та на яких речах ми можемо при бажанні заощадити або є необхідність використовувати гроші з фінансової подушки» (Респондент 4);

«У батьків є звичка, що відкладені гроші йдуть на депозити, ми маємо декілька депозитів і батько контролює їх стан, це з основних звичок»(Респондент 11);

«Обожнюю відкладати гроші і мені дуже імponує модель поведінки коли тобі дарують гроші ти їх міняєш, наприклад в доларах або євро» (Респондент 2);

«Ще дуже доцільно зберігати кошти в різних валютах, оскільки в міжнародній валюті набагато безпечніше їх зберігати» (Респондент 6)

Більшість опитаних студентів висловили думки, що підвищити рівень фінансової грамотності можна завдяки:

- особистому досвіду, через постійну взаємодію з грошима;
- порадам у батьків та свого оточення чия фінансова поведінка імponує найбільше;
- професійній літературі та відео матеріалам різних курсів та тренінгів.

Розглянемо напрямки підвищення рівня фінансової грамотності більш детально.

Особистий досвід студенти отримують при управлінні власними грошима, наприклад, через ведення додатків/таблиць де фікуються всі транзакції що були проведені з грошима та аналіз отриманої інформації. Наступне, це отримання **досвіду від батьків**. Незважаючи на те що, більшість студентів тільки починає вступати в самостійне життя. При цьому студентами зазначалось що при виникненні певних труднощів, можна звернутись за порадою до батьків. По-третє, це **фахова література та матеріали різних курсів**. Наразі, в 21 столітті, люди мають безмежний доступ до будь-якої інформації, стовно фінансового управління. Отже, потрібно ретельно проаналізувати отриману інформацію та виокремити для себе корисні та прикладні навички, які можна втілити при управлінні власними фінансами:

«Взагалі, почитати на теренах інтернету про сімейний бюджет, про управління та розподілення фінансами. Зараз є багато статей як правильно витратити свою зарплату. В теорії вони можливо розкажуть, але на практиці показати приклади, я не думаю що зможуть, але якщо будуть відгуки від людей, що це працює то це буде класно» (Респондент 4);

«Існує дуже багато курсів, проводиться дуже багато лекцій у нас в Києві, дуже багато хто проходить та організовує тренінги з підвищення рівня грамотності наприклад Євгеній Черняк та інші. Зараз би було бажання цим займатись. Мені здається що можна запитати в свого старшого покоління, тобто в батьків, якщо ти бачиш що їх модель поведінки розподілу ресурсів тобі імponує і

ти бачиш що все в них добре та збалансовано, то звичайно, чому б ні» (Респондент 2);

«В першу чергу - це особиста практика, щоб була певна кількість ресурсів і ти на практиці розпоряджався ними. Я би порадили вести програму обліку фінансових виплат, існують додатки для цього. Тобі допомагає це побачити скільки ти витрачаєш грошей на потрібні речі, на зайві речі» (Респондент 9);

«Поки ти живеш з батьками, необхідно консультуватись з ними, оскільки вони мають більше досвіду, це ок зробити» (Респондент 3).

На питання: «Чи ви можете сказати що раціонально розподіляєте власні власні фінанси?» в більшості випадків, студенти зазначали, що можуть. З приводу готовності до самотійного життя, більшість студентів сказали, що готові, але декілька з них відповіли, що – ні. Варто зазначити, що негативну відповідь надали саме респонденти із фінансово забезпечених сімей. Це можна пояснити в першу чергу тим, що чим вище фінансове положення сімей, тим менш підготовлена людина до самотійного життя, оскільки надається постійна фінансова підтримка зі сторони батьків. По-друге, людина не хоче виходити із «зони комфорту», вона існує в зручних для себе умовах та не хоче нічого змінювати:

«Абсолютно не готова, я відчуваю що мені треба бути до цього готовою. І коли я зрозумію, що вже скоро я буду жити одна, тоді я себе підготую» (Респондент 5);

«Самостійне життя це екстремальні умови, в яких можна як раз навчитись управлінню грошима. Також, відбувається процес переосмислення, в першу чергу, грошей. Однак я не готова до такого, мені батьки постійно видають кишенькові гроші, плюс моя зарплата яку я витрачаю як хочу, через що я поки не бачу сенсу в самотійному проживанні, мені спокійніше з ними» (Респондент 12);

«Я однозначно не підготовлений ні морально, ні фінансово. Батьки мені видають кишенькові гроші, я маю зарплату, яку я витрачаю виключно на свої прихоті. Я живу в приватному будинку, де мало пересікаюсь з батьками. Мені більше нічого не потрібно, в мене є все для спокійного існування. Мабуть колись я буду

готовий до цього, але поки я не хочу, бо впевен, що не знаю банальних речей» (Респондент 8).

Цікаво, що саме в сім'ях цих респондентів **батьки не залучали дітей** до ведення фінансів. Також, відповіді цих респондентів стосовно раціонального управління грошима свідчать про те, що керування грошима не відбувається та все витрачається на імпульсивні покупки:

«Я абсолютно не раціонально витрачаю гроші. Я постійно роблю покупки тих речей, які мені не сильно важливі. На Aliexpress за пів години можу витратити більше 500 гривень просто ні на що» (Респондент 5);

« Я розпоряджаюсь грошима дуже умовно, через свою імпульсивність та небажання довго чекати» (Респондент 8);

«Мені здається, питання полягає в тому що, фінансово грамотна людина може відкласти більшу суму ніж спустить її, в цьому мабуть різниця. Я так не зможу поки» (Респондент 12);

З метою зрозуміти, чи схильне студентство до мінімальних фінансових заощаджень, в розмовах респондентам ставилось питання: «Чи залишаються у вас вільні гроші в результаті вашого планування?». Більшість студентів відповіли, що мають залишок. Респонденти зазначали, що заощаджують для того, **щоб відкладати певну суму або відсоток на купівлю коштовних речей або на фінансову подушку:**

«Розподілення моє 50 на 50. Ті гроші, які залишаються із моєї зарплати, я не знаю на що, але я постійно на щось накопичую, не розумію чому, мабуть, на судний день або це моя просто фінансова подушка» (Респондент 3);

«Я намагаюсь, щоб залишок був. Я принципово до цього йшла, щоб у мене були мої заощадження, при цьому відмовляючи собі в моїх необхідних, але не суттєвих витратах. Таким чином я навчилась корегувати свої потреби» (Респондент 10);

«В мене виходить відкладати гроші. Цьому мене навчила мама, що потрібно мати гроші на "чорний день"» (Респондент 11);

«Залишаються. Оскільки притримуюсь пропорції Раміта Сеті щодо розподілення власного доходу» (Респондент 14).

Відносно питання: «Як ви плануєте витратити незаплановані надходження?» декілька респондентів зазначили що воліють витратити надходження на **власні забаганки для підняття власного настрою або вкладати в саморозвиток та речі які приносять задоволення:**

«Ну особисто я, як дівчинка завжди знайду куди витратити зайві гроші. Проте як витратити їх розумно це вже інше питання, однак якщо говорити особисте про мене, то зайві гроші я витрачу нерозумно, я піду куплю собі щось для себе, там крем для тіла або десь смачно поїм або з друзями погуляю» (Респондент 2);

«Напевно я би використала це на коштовні речі або вклала в саморозвиток, ще як варіант інвестувати в бізнес» (Респондент 11);

«В мене є такий принцип легкі гроші "легко прийшли - легко витратила". За умови якщо не потрібно витратити суму базові та необхідні потреби» (Респондент 10);

«Раціональніше це було би відкласти, але якщо чесно, то можу сказати, що витратила їх на щось коштовне або бажане, щоб порадувати» (Респондент 7);

Більшість опитаних респондентів зазначила що незаплановані надходження радше **відкладали, заощаджували** та покривати необхідні базові потреби, ніж витрачали на імпульсивні та спонтанні придбання:

«Це не правильно витратити гроші на що заманеться, з початку ти починаєш оплачувати необхідне і тільки потім витратити гроші на свої забаганки, як наслідок може виникнути діра в бюджеті. Та ти змушений будеш брати кредити в банках, в борг» (Респондент 1);

«Враховуючи те що я живу з батьками, всі мої базові потреби покриваються батьками. Відсоток зайвих гроші я відкладаю, а решту витрачаю на себе. Суть така, що я постійно відкладаю відсоток з будь-якої отриманої мною суми. Мабуть, це мені мої батьки навязвали, що краще зберегти та накопичувати, ніж витратити» (Респондент 4);

«Найкраще це відкладати, але при цьому грамотно розподілити їх на твої потреби. Потім протягом часу, в тебе буде накопичуватись залишок який можна перетворювати в фінансову подушку, при цьому чесно його не чіпати» (Респондент 12);

На питання, яким чином студенти справлялись з відсутністю потрібних їм грошей, відповіді були отримані різноманітні, через що не можна зробити єдиного висновку. Деякі респонденти намагалися **вирішити проблему самостійно**, а саме вдавались до використання власної фінансової подушки та пошуку роботи для отримання додаткових грошей. Частка респондентів просили гроші у батьків. Також, вони звертались **по допомогу до своїх друзів**, користуючись дружніми зв'язками, оскільки **відчували дискомфорт при зверненні до батьків** стосовно фінансової допомоги. Можна зробити припущення, що це було зумовлено не раціональним розподіленням особистих фінансів, через що доводилось вводити обмеження в своїх примхах:

«Коли я зрозуміла нестачу грошей, я пішла працювати, банально, але я розуміла, що мені необхідні кошти. Я не просила у своїх батьків, родичів. Я вирішила цю проблему сама» (Респондент 3);

«Коли почала працювати, я почала активно копити гроші, оскільки мені хотілось існувати самостійно та створювати свою фінансову подушку. Тому що їх подушка потрібна для того, щоб вони проживали свою старість спокійно» (Респондент 4);

«Поки що прошу гроші у батьків, але у мене є мамина картка, як запасний варіант, однак мені інколи не зручно в просити гроші або використовувати картку, тому я почала економити на моїх особистих потребах» (Респондент 5);

«Так, в той момент мені допомагали друзі. Частіше всього це були вони, я потім повертала суму без відсотково, також допомагали батьки, але з віком я все менше прошу у них, а прошу про це друзів» (Респондент 9);

«Я брала гроші у друзів, але в такому випадку користуватись дружнім відносинами було не правильно. Мені було дуже не зручно» (Респондент 10);

«Був момент коли мені мама допомогла, після чого зрозуміла що можу отримувати від них допомогу та вони мене одну не залишать, напевно, через те що в 21 рік дуже важко бути повноцінно фінансово самостійною» (Респондент 11);

Стосовно досвіду управління власними фінансами, у більшості респондентів з моменту отримання перших грошових надходжень виникали перші думки стосовно фінансової незалежності. Тому вони мали чітке уявлення, – що ці гроші потрібно **розтягнути на деякий період** до наступних надходжень або почати **вести власні конверти/скарбнички та електронний облік** де фіксувались витрати. Більшість опитаних студентів відповіла що управління власними фінансами далось легко і саме отримання певної грошової суми мотивувало та спонукало студентів розвивати в собі фінансову грамотність, яка приводить їх до фінансової незалежності. Труднощі у респондентів виникали в тих випадках, коли потрібно було постійно вести облік витрат. Через необхідність постійної фіксації витрат, декілька респондентів не змогли засвоїти цю звичку:

«Коли вперше почала отримувати гроші. Одразу почала вести конверти, оскільки розуміла, що ця сума для мене велика і я не витрачу все одразу» (Респондент 4);

«Оскільки я працювала, я вже розуміла що буду управляти своїми грошима і тоді я вела файл де планувала свої витрати. В мене була тяга до цього, в той час я хотіла вже бути фінансово незалежною від батьків» (Респондент 6);

«Вперше я зіткнулась на початку вересня, просто якось захотіла вести додаток доходів та витрат. Важко було адаптуватись до того, що кожен транзакцію потрібно було записувати. Я не можу цілий день витратити гроші, а потім їх записати, я так все забуду, тому я після кожної транзакції писала все в

додаток. Чим більше я цим займалась тим легше було надалі писати свої витрати і ще мене мотивувало» (Респондент 10);

«У віці 16 років почав розробляти власну стратегію управління фінансами. З перших кроків завжди важко керувати грошима, але це питання часу та практики» (Респондент 14).

На питання: «З якого віку варто займатись фінансовим просвітництвом?», всі респонденти зазначили, що потрібно **вивчати це питання з перших отриманих дитиною грошей** від батьків. Це випадає на період початкової-середньої школи, коли дитина отримує перші кишенькові гроші якими може вільно розпоряджатись. Респонденти вважають, що **кишенькові гроші повинні бути першим поштовхом** дитини в сферу фінансового управління. Також, деякими респондентами зазначалось, що на етапі закінчення навчання в школі, дитина повина отримати базу знань що до фінансового управління:

«Як можна раніше, щоб не було такого, що ситуація в житті може змінитись та ти будеш змушений жити за свої гроші, то людина повинна розуміти скільки грошей вона має, на що вона може розраховувати, що вона може/ не може, тому чим раніше людина буде освічена» (Респондент 1);

«Перший раз, коли тобі видають карманні гроші, привчати дитину до того, що гроші не падають з неба та їх не мільйон і головне, що вони закінчуються. Вони з неба не падають та їх потрібно заробляти та витратити розумно, тоді у дитини підвищиться рівень свідомості» (Респондент 3);

«Чим раніше тим краще. Можна видавати дітям суму та сказати от це твої гроші, можу порадити тобі як ними керувати. Також з моменту отримання першої значної суми, свого першого конверту. Тоді ти вирішуєш на які речі потрібно витратити гроші першочергово, а на які ні» (Респондент 6);

«На етапі початкової школи, тому що у всіх розвинених та успішних країнах де саме з такого віку і починається займатись фінансовим просвітництвом. На

прикладі американських фільмів з популярним прикладом де дитина ставить стіл та продає лимонад або влаштовує гаражний розпродаж. Тоді вже жо 16-18 років людина буде майже повністю готова до самостійного і фінансового життя» (Респондент 8);

«З моменту отримання грошей та пояснення яким чином їх розподілити, щоб в тебе залишився залишок який з моменту отримання кишенькових грошей збільшувався. Як на мене це етап школи, це перший досвід перебування людини без батьків» (Респондент 12).

Більшість опитаних респондентів зазначила, що не слідкують в соціальних мережах за контентом з підвищення рівня фінансової грамотності, оскільки не відчують потреби та необхідності в цьому. Лише чверть респондентів зазначили, що періодично цікавляться та вивчають це питання. Респондентам запропонували уявити ситуацію, де вони відвідали курси з поліпшення фінансової грамотності з метою виявлення довіри до методик, що будуть їм запропоновані. Більшість отриманих відповідей свідчила про те що, студенти могли прислухатись за умови, що **отримають практичні знання, які підкріплені емпіричними шляхами**. Також, для них важливо отримати **варіативність методик** відносно покращення рівня фінансової грамотності. Стосовно отримання бази теоретичних знань, більшість респондентів налаштованана скептично, тому що для них **теорія не несе такої цінності як практичний досвід**:

«Якщо вони б реально розповідали про практичну частину та відповідали моїм особистим реаліям то, напевно, так. Суха теорія нікому не потрібна та вона не цікава, але якщо цей курс буде прикладним то це вже буде інша розмова. Головне перенести на свою ситуацію та розуміти чи це є доцільно, в цьому випадку я би спробувала. Якби методики були чітко обгрунтовані та наявні дослідження, які можуть показати, що дана модель робоча та бажана при управлінні» (Респондент 3);

«Я не впенена, але мені здається що там будуть говорити про те, що я і так знаю, просто іншими словами, як на мене це мильна кулька. Просто марно витрачені гроші та в цілому, ті хто ці курси ведуть розповідають нам як бути мільйонерами та як ці мільйони заробляти, тоді чому вони не стали мільйонерами?» (Респондент 10);

«Існує багато способів як вести фінанси, тому одна модель може працювати, а друга ні. Головне це мати варіативність методик яку ти можеш пропонувати людині, хоча б одна може спрацювати» (Респондент 12);

«Я, насправді, дуже скептично ставлюсь до таких речей. Спочатку треба переконатись що поданий матеріал не заснований не на дурні, просто у мене асоціації про тренінги "як стати мільйонером", де люди з серйозними обличчями пояснюють такі речі. Ставлюсь дуже обережно, спочатку верифікую адекватність наданої мені інфомрації та спікера, а вже потім аналізую» (Респондент 13).

Наприкінці інтерв'ю у респондентів було запитно: «Які ваші поточні фінансові цілі?». У відповідь на це запитання респонденти називали наступне:

- ставати більш фінансово незалеженими від батьків;
- по можливості самостійно задовільняти більшість своїх потреб;
- постійно поповнювати фінансової подушки;
- покращувати фінансовий рівень;
- примножувати власний капітал.

Підсумовуючи, студенти НаУКМА, які були учасниками дослідження розуміють що таке фінансова грамотність. Зазначали що фінансова грамотність – це коректне планування, набір навичок, що допомагає грамотно розпоряджатись власними фінансами. Також, декілька респондентів уявляють фінансову грамотність не лише як управління, а також, вміння інвестувати та примножувати власний капітал. Підкреслювали що фінансова грамотність є важливим аспектом фінансового управління, знання та навички якого в майбутньому можуть допомогти коректно розпоряджатись власним капіталом та забезпечити комфортне існування. Було

встановлено що основними каналами отримання знань та інформації про фінансову грамотність були виокремлені: особистий досвід, інтернет, фахова література, оточення.

В інтерв'ю також згадувалось про заощадження та відкалання грошей на фінансову подушку, з метою відчуття незалежності та самостійності. Половина опитаних студентів вважає що раціонально розпоряджаються власними фінансами. Через відсутність практичного досвіду, інша половина не може назвати себе грамотними в цьому питанні. Більшість опитаних респондентів зазначила, що кишенькові гроші повинні бути першим поштовхом дитини в сферу фінансового управління. Відносно бар'єрів, з якими стикається більшість опитаних то, це не рівномірний розподіл власних фінансів, в результаті якого студенти були зумешені звертатись по допомогу до свого оточення. Стосовно підвищення рівня фінансової грамотності студенти відчувать потребу в отриманні додаткових практичних навичок, знань та моделей фінансової поведінки. Вони вважають цілком реальним отримати прикладні знання на заходах з поліпшення фінансової грамотності, які в майбутньому зроблять свій вклад в їх розвиток людини.

ВИСНОВКИ

Фінансова грамотність як складова процесу економічної соціалізації становить собою набір навичок, знань які потрібні для прийняття зважених фінансових рішень в житті людини. Соціалізація розглядається як засвоєння людиною досвіду, життєвих навичок, які ґрунтуються на взаємодії людини з оточенням. В економічному просторі у людини відбувається формування особистості, адаптація до нових реалій життя тощо. Вхідження та взаємодія людини в економічному просторі включає в себе елементи соціалізації, які виражаються в поведінкових патернах, ціннісних орієнтирах. Економічна соціалізація становить окремий аспект соціалізації, фактори якої пов'язані із соціально-економічними умовами існування людини. Також економічна соціалізація відповідає за конструювання економічної поведінки, мислення. Вона характеризується як стадійний процес, з певними етапами економічної діяльності людини, мета яких полягає в успішному адаптуванні до економічного світу.

Характеристики людини, що зумовлені певними життєвими поглядами відображаються в ціннісних орієнтаціях людини. Ціннісні орієнтації виступають регулятором правил, норм і впливають на розвиток людини. В процесі розвитку людини, ціннісні орієнтації виступають світоглядом людини, її прагненнями задовільнити власні потреби. Тобто орієнтири становлять собою репрезентацію людини, що закріплена її діяльністю. При взаємодії з грошима виокремлюються певні грошові типи особистості, завдяки цим типам можна виокремити економічну поведінку, моделі якої притаманні людині. В міру наявності грошей задовольняються бажання та потреби людей в існуванні. Стосовно взаємодії з грошима можна прослідкувати певні поведінкові та економічні характеристики людини. Тому можна сказати, що гроші певною мірою створюють умови соціалізації людини в суспільстві.

Частину процесу економічної соціалізації, що допомагає встановити міру залученості людини в економічний простір становить фінансова грамотність. Завдяки фінансовій грамотності відбувається формування економічного мислення, економічних знань. Можна сказати, що рівень економічної соціалізації залежить від

досвіду та навичок, отриманих людиною під час процесу соціалізації. Фінансова грамотність включає в себе ціннісні орієнтації як орієнтири, на які людина покладається при взаємодії та відтворенні економічної поведінки в соціумі. Саме це допомагає вміло керуватись своїми навичками задля створення майбутнього фінансового благополуччя. Фінансова грамотність – це важлива складова як повинна набувати постійного розвитку, задля досягнення належного фінансового рівня, що сприятиме підвищенню рівня життя людини.

Внаслідок проведеного дослідження було виявлено, що опитані студенти НаУКМА розуміють значення поняття фінансова грамотність. У більшості опитаних визначення дуже схожі між собою та співпадають із наведеними у першому розділі дефініціями. Головним для себе студенти визначили, що наявність навичок, певної бази знань, обізнаності в управлінні власних грошей допоможуть відчувати себе впевненіше у фінансовому плані, що в результаті може привести до повноцінної фінансової самостійності та незалежності в майбутньому. Загалом половина опитаних респондентів вважає себе фінансово грамотними, інші відчують певну невпевненість через незнання більшості аспектів фінансового планування. Стосовно бар'єрів студенти зазначали, що саме не раціональний розподіл грошей призводить до фінансових ускладнень, які вирішуються завдяки фінансовій допомозі їхнього оточення. Студенти зазначили, що підвищення рівня фінансової грамотності можливе завдяки: особистому досвіду, досвіду батьків, фаховій літературі та курсів, де займаються цим питанням. Таким чином, студентство зазначає, що вміння орієнтуватись в основах фінансової грамотності допоможе підготувати людину до входження в економічний простір. Фінансова грамотність – це позитивне явище, завдяки якому відбувається формування економічного мислення та вміння розпоряджатись власним капіталом, заради покращення рівня життя та почуття стабільності в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Андрійчук, В. В. (2019). *Підготовка майбутніх вчителів до формування фінансової грамотності учнів початкової школи*. Режим доступу: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2617-7064/article/view/362/370>
- Бази́ка, С. К. (2018). *Бюджетне планування як інструмент фінансового стратегічного управління*. Режим доступу: http://investplan.com.ua/pdf/18_2018/23.pdf
- Башнянин, Г. І., Кульчицький, Б. В., Гончарук, Л. Я., Тесля, А. І. (2012). *Типи і види соціалізації економічних систем*. Науковий випуск НТЛУ України. Режим доступу: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2012/22_14/204_Basz.pdf
- Белановский, С. А. n.d. *Индивидуальное глубокое интервью. ГЛАВА III*. Режим доступу: http://evartist.narod.ru/text2/52.htm#%D0%B7_05
- Березянська, А. О. & Матяж, С. В. (2013). *Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості*. Режим доступу: <http://surl.li/sbai>
- Воспитаник, И. В., & Королева, Н. И. (2019). *Формирование экономического сознания и финансовой грамотности студентов как условия их психологической зрелости в современной ситуации*. Режим доступу: <https://cutt.ly/PbFeqLb>
- Гіденс, Е. (1999). *Соціологія. Основи*, Київ.
- Денейко, О. С. (2000) *Экономическая психология*. Режим доступу: <https://www.twirpx.com/file/16908/>
- Дудчик, О. Ю., & Матвійчук, І. О. (2019). *Гроші, фінанси та кредит. Фінансова грамотність наслення: теоретичні аспекти, проблеми і перспективи поліпшення в Україні*. Режим доступу: <https://cutt.ly/1bSsHR9>
- Зубіашвілі, І. К. (2011). *Ставлення до грошей як важливий фактор соціалізації*. Режим доступу: <http://journal.ndiu.org.ua/index.php/2227-6246/article/view/160819/160024>
- Калініченко, О. О., Вікарчук, О. І., Ніколаєнко, С. М. (2019). *Фінансова грамотність запорука успішного населення*. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/29915/>
- Карамушка, Л. М., & Ходакевич, О. Г. (2017). *Психологічні особливості ставлення студентської молоді до грошей: монографія*. Київ: КНЕУ. Режим доступу: <http://surl.li/sbai>
- Кицкай, Л. І. (2007). *Економічна культура як складова економічної освіти*. Режим доступу: http://novyn.kpi.ua/2007-3-2/09_Kickai.pdf

- Кізима, Т. О. & Куцяк, В. О. (2015). *Особисте фінансове планування: Сутність, Специфіка, Основні етапи*. Режим доступу: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/download/891/899>
- Кізима, Т. О., & Юрій, С. І. n.d. *Фінансова грамотність населення у діалектиці сучасних освітніх тенденцій*. Режим доступу: <http://surl.li/sazy>
- Кізима, Т. О. n. d. *Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії*. Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/14651>
- Ковалев, Е., Штейнерг И. (2009). *Качественные методы. Полевые социологические исследования*. М.: Логос.
- Ляшенко, Л. І., & Зухба, О. М. (2013). *Економічна соціологія. Навчальний посібник*. Режим доступу: <https://publications.hse.ru/mirror/pubs/share/folder/ne7hocw54g/direct/174915103.pdf>
- Микитюк, І. С. (2014). *Бюджетне планування як управління бюджетом*. Режим доступу: <http://surl.li/sbas>
- Москаленко, В. В. (2008). *Економічна соціалізація молоді. Соціально-психологічний аспект*. Режим доступу: <http://surl.li/sbaz>
- Москаленко, В. В. (2008). *Соціальна психологія. Видання 2ге, виправлене та доповнене*. Режим доступу: <https://www.twirpx.com/file/683732/>
- Москаленко, В. В., Шайгородський, Ю. Ж., Міщенко, О. О. (2012) *Економічна культура особистості. Соціально-психологічний аспект*. Центр Соціальних Комунікацій, Київ. Режим доступу: <http://surl.li/sbal>
- Остапйовський, О. І. (2013) *Становлення особистості в процесі економічної соціалізації*. Режим доступу: <http://surl.li/sbaq>
- Паніотто, В. І., & Харченко, Н. М. (2017). *Методи опитування*. Режим доступу: <https://docs.google.com/document/d/1hOcy9s-lxQ8VC9V9mIj5hmppdkhGEr26B8MtcbuOCXs/edit>
- Проект USAID (2019). *Трансформація фінансового сектору. Фінансова грамотність, інклюзія, фінансовий добробут в Україні*. Режим доступу: <http://surl.li/sbgy>
- Приступа, В. (2010). *Молодь і ринок. Визначення сутності економічної соціалізації як інтегральної компоненти економічної компетентності*. Режим доступу: <http://surl.li/sbbb>

- Скоромна, О. І & Клибанівська, Т. М. (2011). *Соціальні цінності сучасної студентської молоді*. Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialni-tsinnosti-suchasnoyi-studentskoyi-molodi/viewer>
- Тищенко, О. І. (2017). *Напрямки розвитку фінансової освіти в Україні*. Режим доступу: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/479535.pdf>
- Тугаринов, В. П. (1988) *Избранные философские труды*. Р-2 Теория осознания, ценностей и личности. Режим доступу: <https://www.twirpx.com/file/1891251/>
- Фромм. Е. (1991). *Бегство от свободы*. Режим доступу: <http://library.khpg.org/files/docs/1456766557.pdf>
- Фромм. Е. (1993). *Человек для самого себя*. Р-2, гуманистическая прикладная этика. Режим доступу: https://platona.net/load/knigi_po_filosofii/frankfurtskaja_shkola/fromm_ehrikh_chelovek_dlja_samogo_sebja/57-1-0-2399
- Blumer, H. (1969). *Symbolic Interactionism. Perspective and Method*. New Jersey, by Prentice-Hall. Режим доступу: <https://cutt.ly/rbFeiTf>

ДОДАТОК А.

Таблиця респондентів

	Вік	Стать	Робота	Фінансове забезпечення
1	20	Чоловіча	Не повний робочий день	Вистачає грошей на їжу та одяг, але не вистачає на те, щоб купувати коштовні речі (такі як холодильник або телевізор)
2	21	Жіноча	Не повний робочий день	Можемо дозволити собі купувати деякі коштовні речі (такі як холодильник та телевізор)
3	20	Жіноча	Не повний робочий день	Можемо дозволити собі купувати деякі коштовні речі (такі як холодильник та телевізор)
4	20	Жіноча	Не повний робочий день	Можемо дозволити собі купувати деякі коштовні речі (такі як холодильник та телевізор)
5	21	Жіноча	Не повний робочий день	Можемо дозволити собі купувати деякі коштовні речі (такі як холодильник та телевізор)
6	20	Жіноча	Повний робочий день	Можемо дозволити собі купувати деякі коштовні речі (такі як холодильник та телевізор)
7	20	Жіноча	Не повний робочий день	Можемо дозволити собі купувати деякі коштовні речі (такі як холодильник та телевізор)
8	21	Чоловіча	Повний робочий день	Можемо дозволити собі купити все, що захочемо
9	20	Жіноча	Не повний робочий день	Можемо дозволити собі купувати деякі коштовні речі (такі як холодильник та телевізор)
10	20	Жіноча	Не повний робочий день	Вистачає грошей на їжу та одяг, але не вистачає на те, щоб купувати коштовні речі (такі як холодильник або телевізор)
11	21	Жіноча	Не повний робочий день	Можемо дозволити собі купувати деякі коштовні речі (такі як холодильник та телевізор)
12	21	Жіноча	Не повний робочий день	Можемо дозволити собі купити все, що захочемо
13	21	Чоловіча	Повний робочий день	Можемо дозволити собі купувати деякі коштовні речі (такі як холодильник та телевізор)
14	21	Чоловіча	Повний робочий день	Можемо дозволити собі купити все, що захочемо

*Складено автором на основі проведених інтерв'ю

ДОДАТОК Б.**Гайд для проведення інтерв'ю**

Інтерв'юер: Сірченко Катерина

Вступне слово

Вітання! Дякую за приділення часу для інтерв'ю.

Хочу зауважити на тому, що немає правильних чи не правильних відповідей, адже мене цікавить саме твоя думка та твій досвід. Я гарантую збереження конфіденційності, інформація, яка була зібрана у нашому інтерв'ю буде використовуватись лише з метою наукової роботи, ніде не буде поширюватися. Для фіксації та збереження інформації буде проводитись аудіозапис нашого інтерв'ю.

Блок 1. Соціально-демографічні дані

- Розкажіть про себе. Скільки вам років?
- З якого ви міста?
- Де ви працюєте? Повний/не повний робочий день?
- Скажіть ви проживаєте:
 - Самостійно
 - З батьками
- Оберіть, будь ласка, твердження, яке найбільше відповідає фінансовому забезпеченню Вашої сім'ї?
 - Не вистачає грошей навіть на їжу;
 - Вистачає грошей на їжу, але купувати одяг важко;
 - Вистачає грошей на їжу та одяг, але не вистачає на те, щоб купувати коштовні речі (такі як холодильник або телевізор);
 - Можемо дозволити собі купувати деякі коштовні речі (такі як холодильник та телевізор);
 - Можемо дозволити собі купити все, що захочемо

Блок 2. Розуміння поняття фінансова грамотність

- Як ви розумієте поняття фінансова грамотність?
- Чи вважаєте ви себе фінансово грамотною людиною?
- Сформулюйте образ людини яку ви назвали би фінансово грамотною?
- Звідки ви отримуєте знання про фінансову грамотність?
- Скажіть будь ласка яким чином в вашій сім'ї відбувається управління фінансами?
- Розкажіть які фінансові звички прийняті у вашій сім'ї?
- Чи прийнято у вас/вашій сім'ї вести облік доходу-витрат? Якщо так, для чого ви це ведете?
- Скажіть будь ласка, чому важливо бути фінансово грамотною людиною?

Блок 3. Досвід та самооцінка студента відносно управління власними фінансами

- Яким чином можна підвищити рівень фінансової грамотності?
- Чи ви можете сказати що раціонально розподіляєте власні фінанси?
- Наскільки ви підготовлені до самостійного життя?
- В результаті вашого планування чи залишаються у вас вільні гроші?
- Як ви планує витратити незаплановані надходження?
- Розкажіть чи були у вас обставини через які ви зрозуміли цінність грошей?
- Чи стикались ви із ситуацією, коли вам потрібні були гроші, яких у вас не було? Як вирішили питання?
- Скажіть будь ласка коли ви перше зіткнулись із управлінням власних фінансів? Це було важко/легко?
- Розкажіть чи стикались ви з невдалим фінансовим досвідом? Яка ситуація пригадується?

Блок 4. Підвищення просвітництва при управлінні власними фінансами

- Як ви вважаєте з якого віку варто займатись фінансовим просвітництвом?
- Чи слідкуєте ви в соціальних мережах/інтернеті за контентом з підвищення рівня фінансової грамотності?
- Якби ви мали б можливість відвідати курси з поліпшення фінансової грамотності, чи довіряли би ви їх методикам?
- Які ваші поточні фінансові цілі?

ДОДАТОК В.**Транскрипти проведених інтерв'ю**Інтерв'ю №1

Стать – жіноча;

Вік – 21 рік;

Факультет – ФСНСТ;

Рідне місто – Київ;

Працевлаштована - неповний робочий день;

Фінансове забезпечення - можемо дозволити собі купувати деякі коштовні речі (такі як холодильник та телевізор)

Інтерв'ю було проведено за допомогою платформи Zoom. Контакт з респонденткою був налагоджений через попереднє знайомство.

Тривалість інтерв'ю: 40 хв

І: Привіт! Дуже дякую що ви погодились на нашу розмову та присвятили цьому час. Як ти вже зрозуміла тема нашого інтерв'ю про розуміння поняття фінансова грамотність та ваш досвід у плануванні особистими грошима.

Р: Та я зрозуміла, цікава тема. Буду рада вам відповісти!

І: Тому я почну із загального питання: як ви розумієте поняття фінансова грамотність?

Р: Особисто для мене фінансова грамотність це змога людини раціонально вміти витрачати, розподіляти свої заощадження. Вміти створити для себе таку фінансову подушку, так щоб при складній ситуації ти не залишився з тотальним нулем у кармані і з панікою, що робити. Особисто для мене це і є фінансова грамотність.

І: Чи вважаєте ви себе фінансово грамотною людиною?

Р: Я можу сказати що в певній мірі є фінансова обізнаність про те чи використовую я свої знання на практиці це дуже велике питання. Звичайно хотілося б долучати свої практичні знання але я намагаюся.

І: Сформулюйте образ людини яку ви назвали би фінансово грамотною?

Р: Ти маєш на увазі образ людини як вона себе веде та які має поведінкові звички?

І: Скоріше ці патерни поведінки які тобі подобаються та які б ти взяла за основу.

Р: А, добре. Для мене це людина яка отримавши зарплату не біжить витратити все до останньої гривні, а потім цілий місяць чекати наступної зарплатні так щоб закрити якісь свої фінансові витрати. Для мене це людина яка отримала зарплату принесла її додому, грубо кажучи та 10% або той відсоток який комфортно відкладає на свій депозит. Це те що я спочатку говорила про створення фінансової подушки для себе. Це як на мене такий найлегший та найоптимальніший варіант заощаджень. А решту умовно розподілити по конвертам по своїм секціям витрат там наприклад: подорожі, комунальні, медичне страхування, навчання і все інше. Розклавши все по конвертам, ти продовжуєш своє існування вже маючи гроші та раціонально розподіливши все.

І: Добре. Звідки ви отримуєте знання про фінансову грамотність?

Р: Всі мої знання про фінансову грамотність я отримала лише від батьків в частості від своєї мами. Єдину літературу яку я читала в дитинстві це “Пес на ім'я Мані” автора Бодо Шефера, це така дуже відома книжка яку я думаю кожен прочитав в дитинстві. Також, я отримую знання від того, що я бачу як на практиці в моїй сім'ї відбувається розподіл фінансів та розподіл коштів, Тому завдяки тільки цьому я отримую знання.

І: Скажіть будь ласка яким чином в вашій сім'ї відбувається управління фінансами?

Р: В принципі все відбувається за цією схемою що я розповіла раніше. Батьки отримують гроші, певний відсоток він обов'язково відкладається на депозит, це наша фінансова подушка яка в майбутньому може тобі забезпечити комфортне існування. Звісно, що поняття зарплатні у всіх дуже відносно та різне оскільки деякі витрачають свою зарплату за місяць, а деякі розуміють що можуть, наприклад, 50% своєї зарплатні відкласти, а на інші 50% жити. В моїй сім'ї це відбувається за

принципом того, що гроші розподіляються по відсоткам по конвертам наприклад на їжу, на моє навчання, навіть коли мої батьки дають мені кармані гроші така стаття розходів в них також є. Якийсь відсоток зі своєю зарплатою вони відкладають на масштабні речі, наприклад покупку машини, будинка, те що нам потрібно.

I: Розкажіть які фінансові звички прийняті у вашій сім'ї?

P: Ну по-перше це відсотковий розподіл грошей в конвертах, звичка що якась частина грошей відкладаються на майбутнє там на якісь глобальні витрати. В нашій сім'ї 10% від доходу відкладається на подушку яку взагалі ніхто не чіпає, також у моєї мами є така звичка. Ну, мабуть, звичка чи як ритуал то це, мабуть, ти повинен з будь-якої суми відкласти певний відсоток, цьому навчила мене моя мама. Тому від будь-якого заробітку грошей заробив ти хоч 200 грн, але ти маєш від цієї суми відкласти 10% і взагалі їх не чіпати, покласти на свій депозит і хай він там буде капати по 10 грн, однак через деякий час це може перерости в деяку суму.

I: Чи прийнято у вас/вашій сім'ї вести облік доходу-витрат?

P: Так за це вона відповідальна мама вона має таблицю в екселі фіксує мої витрати, великі витрати, кошти які ми витратили за місяць, тобто це все фіксується. Коли ти це не фіксуєш гроші просто спливають як вода. Тому, в кінці-кінців, не розумієш чому на початку в тебе було багато, а в кінці в тебе взагалі нічого не залишилось, але якщо ти фікуєш, то це дуже корисно. Я провела експеримент: я записувала кожен свою витрату і звичайно на початку мене це дуже бісило, оскільки ти випила каву і тобі треба записати, з'їв булочку треба це знову зафіксувати, але з плином часу я зрозуміла, на що я витрачаю гроші, де були зайві витрати, на що можна було взагалі не витрачати гроші, де можна було зберегти. щоб в майбутньому витратити на щось більш корисне. Взагалі я зрозуміла куди йдуть мої фінанси, тому це дуже круто я кожному раджу провести такий як міні-експеримент

I: Скажіть будь ласка, чому важливо бути фінансово грамотною людиною?

P: Сьогодні я вважаю, що кожна людина яка себе поважає або яка хоче іти в ногу з часом повинна бути фінансово обізнаною людиною, тому що без цього ніяк. Гроші як на мене, керують світом. На сьогодні якщо ти не маєш грошей, то ти по суті ніхто. Треба дивитися правді в очі, гроші це не про те щоб вихвалитися, гроші це

про комфортне існування, це про те що ти впевнена стоїш на ногах, це про те що ти можеш дозволити собі якісне харчування, страхування, подорожі, ти можеш заплатити за своє життя житло. Гроші все про комфорт, а не будучи фінансово грамотною людиною мені здається дуже важко цього досягнути, тому що ти не будеш раціонально розподіляти свої ресурси.

I: Яким чином можна підвищити рівень фінансової грамотності?

P: Мені здається що сьогодні існує дуже багато методів стосовно підвищення рівня грамотності. по-перше, при великому бажанні можна почитати інформацію в інтернеті, є дуже багато книжок з цього приводу і проаналізувавши інформацію можна скласти свою якусь думку про гроші, про те як правильно їх розподіляти, про те як вести свій бюджет. Існує дуже багато курсів, проводиться дуже багато лекцій у нас в Києві, дуже багато хто проходить та організовує тренінги з підвищення рівня грамотності наприклад Євгеній Черняк та інші. Зараз би було бажання цим займатись. Мені здається що можна запитати в свого старшого покоління, тобто в батьків, якщо ти бачиш що їх модель поведінки розподілу ресурсів тобі імпонує і ти бачиш що все в них добре та збалансовано, то звичайно, чому б ні.

I: Чи ви можете сказати що раціонально розподіляєте власні фінанси?

P: Я не можу сказати що я дуже раціональна людина яка вміє розподіляти свої фінанси. Мої фінанси складаються із стипендії яку я отримую від університету, гроші які мені були подаровані друзями, родичами на всілякі свята, це також зарплата за мою роботу та гроші які мені дають мої батьки. Майже всі гроші які я витрачаю йдуть на: їжу. шопінг, там якісь забаганки. Якщо ми говоримо про покупки одягу, то це вже стаття витрат моїх батьків. Я розумію, що якщо я хочу якусь певну забаганку то я буду зберігати та накопичувати гроші, але якщо мені вистачає моїх грошей, то я витрачу свої заощадження. Мені хотілося дуже більш раціонально використовувати свої гроші там наприклад не пити каву п'ять разів на день, не платити за кожну випиту каву по 50 гривень. Проте в мене є мої особисті досягнення введення мого бюджету, але я хочу надалі підкріплювати це якимись практичними навичками.

I: Цікаво. Наскільки ви підготовлені до самостійного життя?

Р: Цієї весни в мене був досвід самотійного життя десь півтора місяці через те що мої родичі захворіли на Ковід, я залишилася сама дома. В мене були мої особисті гроші та гроші які мені видалили батьки, чесно кажучи, я думала що я витрачаю всі свої гроші на доставку їжі та алкоголь, але я не знаю як я змогла взяти себе в руки. Я виділила собі гроші на доставку, на їжу, оскільки я дуже люблю приймати ванну, то я також виділила окремі кошти на купування всіляких доглядових за тілом речей, це моє слабке місце. Я можу дуже багато грошей витратити на це все і я дійсно змогла за цей місяць півтора прожити з тим що в мене залишились гроші. Тому з цього досвіду я можу сказати що дійсно змогла раціонально розподілити гроші із знаннями які я мала.

І: В результаті вашого планування чи залишаються у вас вільні гроші?

Р: Чесно кажучи я не можу сказати що я маю якесь певне планування своїх грошей і так сказати щоб маю зайві гроші, напевно, ні. Я даю собі такий чіткий звіт що коли я буду мати повний робочий день я буду наслідувати модель розподілу коштів як мене вчила моя мама. Може буду використовувати якусь мінімальну літературу, яку я читала або бачила з цього приводу. Мені не імпонує поведінка з грошима коли ти все витратив і потім ти чекаєш наступного місяця. А також мені не імпонує життя в борг або в кредит, оскільки ти потім при отриманні своєї зарплати повинен погасити борг або кредит, заплатити це все, а потім все знову йде по накатаній. Я вважаю що це жахливо та повинно виконуватися.

І: Гаразд. А як ви планує витратити незаплановані надходження?

Р: Ну особисто я, як дівчинка завжди знайду куди витрачати зайві гроші. Проте як витрачати їх розумно це вже інше питання, однак якщо говорити особисте про мене, то зайві гроші я витрачу нерозумно, я піду куплю собі щось для себе, там крем для тіла або десь смачно поїм або з друзями погуляю. Якщо говорити про екстра гроші які ти отримав, я би їх відклала і можливо здійснила якусь більшу покупку або подорож. Обоюто відкладати гроші і мені дуже імпонує модель поведінки коли тобі дарують гроші ти їх міняєш, наприклад в доларах або євро та їдеш за кордон і витрачаєш все там. Для мене це найбільше задоволення оскільки витрачати якісь дуже великі гроші на щось в Україні мені не подобається. Тому, ці екстра гроші я

відклала би міняли їх в долари і витратила б десь за кордоном.

I: Розкажіть чи були у вас обставини через які ви зрозуміли цінність грошей?

P: Не знаю чи це погано чи це добре, однак у мене не було такої ситуації де я прям зрозуміла цінність грошей. На думку спадає одна життєва ситуація, коли за дуже короткий проміжок часу витратила дуже багато грошей на непотрібні речі які можна було б уникнути. Коли це відбулося і коли я зрозуміла що в мене закінчились всі мої гроші у мене була паніка, Я перебувала в шоці з того, як я не задумуючись, нерозумно підійшла до цього. Після цього я переглянула цю ситуацію, спочатку в мене була паніка, потім я прийшла до висновку, що потрібно оцінити цей ресурс який ти маєш та більш вдумливо, логічно його використовувати.

I: Чи стикались ви із ситуацією, коли вам потрібні були гроші, яких у вас не було? Як вирішили питання?

P: Звичайно в мене були такі ситуації і якщо чесно ненавиджу позичати гроші для мене це взагалі найгірше і ще найбільш жахлива річ - це позичати гроші у батьків. Попросити у мами з татом гроші з умовою того, що вони мені і так дають на мої карманні розходи якусь суму для мене це був дуже великий дискомфорт. Коли в мене була така ситуація де мені дуже потрібні були гроші, я звернулася до бабусі. Я зрозуміла що вона не могла мені відмовити, за що я була їй дуже вдячна. Для мене, якщо вже опиняєшся в таких ситуаціях, то краще звернутися до якихось близьких тобі людей, твоєї сім'ї, а ніж йти в банк брати позику.

I: Скажіть будь ласка коли ви вперше зіткнулись із управлінням власних фінансів? Це було важко/легко?

P: Мені пригадується ситуація, мені здається я з нею стикнулася ще в школі в класі другому. Я чітко пам'ятаю коли ми прийшли в їдальню пообідати, я підійшла до буфету і побачила що там продають булочки, піцу, соки, всякі солодощі. Я на це подивилася і думаю блін як класно. А мені в той час батьки грошей ще кишенькових не видавали і я пам'ятаю як я тоді прийшла до батьків, попросила гроші. Там та булочка коштувала 3 гривні, мені дали батьки 10 гривень, в один день я купила собі сок з чимось і витратила 7 гривень. а на наступний день я захотіла купити піцу, а вона коштувала 5 гривень, а в мене тоді залишилося 3 гривні і я тоді подумала, що

треба назбирати гроші коли мені будуть їх давати. Назбирати ці дві гривні щоб купити піцу, для мене здається це був поштовх до формування найменшої фінансової обізнаності та свідомості, то ж з того часу мені здається в мене почалося управління моїми грошима. З того часу звичайно мої потреби виросли через що і кишенькові гроші теж виросли, порівняно з тим коли навчалася в школі. Коли я перейшла до університету то дуже змінився мій бюджет який мені стали виділяти батьки і коли до тебе потрапляють в руки гроші, ти хочеш по скоріше все витратити, а потім ти такий думаєш що тобі робити, тобі ще треба гроші на маршрутку додому десь взяти. Напевно це можна також вважати таким періодом, коли я спочатку витрачала гроші бездумно, а потім я стала розсудливою і почала якось розподіляти власні гроші зі свого бюджету, оскільки розуміла що якщо я знову витрачу всі гроші, то в мене не буде ніякої моєї фінансової подушки на яку можна буде жити.

I: Розкажіть чи стикались ви з невдалим фінансовим досвідом? Яка ситуація пригадується?

R: Та, була ситуація, це було після мого дня народження декілька років тому. Мені родичі подарували дуже багато грошей, ну для мене на той момент це було дуже багато і я чомусь вирішила, що кожного дня з цієї суми я можу брати по 500 гривень по 1000 гривень та все буде класно. Не пройшло менше місяця як я відкрила конверт, а там нічого не було і я розумію, що я кінці-кінців нічого собі значного не купила оскільки все було витрачено раніше. Хоча можна було купити якусь сумочку або там якийсь парфум чи ще щось, проте все було витрачено невідомо на що. Тому я можу це назвати моїм невдалим фінансовим досвідом, після цієї ситуації я дуже обережно відношусь коли до мене потрапляють великі гроші, наприклад моя зарплата чи наприклад після свят якісь надходження. В такий момент я відкладаю гроші або конвертую їх в другу валюту або купляю собі щось значне.

I: Коли у вас сталася така ситуація, чи була чиясь експертна думка яка допомогла вам вирішити цю ситуацію?

R: Ні, оскільки розуміла якщо я звернусь до своєї мами, то нічого хорошого вона мені не скаже. Я впевнена вона дуже негативно б відреагувала на це все, оскільки вона всіма своїми силами та фібрами душі намагається мене зробити грамотною

людиною в цій сфері, приводячи власний приклад, а я таке дівчисько, що не піддається цій науці. Тому її експертну думку я точно не хотіла чути.

I: Як ви вважаєте з якого віку варто займатись фінансовим просвітництвом?

P: Мені здається от найменшого віку з садочку чи школи, для мене було індикатором, коли в мене з'явилась ця іграшка у виді у вигляді каси. Мені здається з того вже віку дитина починає розуміти що є така якась скринька, куди починають складатися гроші, це взагалі такі ази фінансової свідомості, які закладаються у дитині, що от є гроші вони зберігаються, вони можуть збільшуватись, вони можуть зменшуватись. Наприклад коли тобі починають дарувати гроші, ти це закладаєш в свою скриньку, ти будеш розуміти що гроші можуть збільшуватися або зменшуватися з твоїми витратами. Тому з маленького віку дитина повинна бути обізнаною. Я слідкую за деякими інфлюенсерами в соціальних мережах і дуже популярне питання яке вони задають майже кожному: “Які б ти дав пораду собі двадцятирічному?” і всі пишуть: “Я хотів би бути фінансово грамотною людиною” це дійсно пишуть майже всі. З цього я зробила висновок що це дуже важливо, тому було дуже непогано якщо ці знання застосовувалися на практиках у дітей в школах чи садочках, хоча б на мінімальному рівні.

I: Ви згадували про соціальні мережі, тому моє питання таке: чи слідкуєте ви в соціальних мережах/інтернеті за просвітницьким контентом?

P: За просвітницьким контентом в розрізі фінансової грамотності я, нажаль, не слідкую. Однак зараз дуже багато існує такого просвітницького контенту, курсів яких рекламують інфлюенсери українські. Я була на одному вебінарі, але він був трішки поверхневий вода з водою приправлена водою, проте це було просто цікаво послухати і не більше.

I: А якби ви мали б можливість відвідати курси з поліпшення фінансової грамотності, чи довіряли би ви їх методикам?

P: Я жодним курсам не довіряю на 100% і всі курси які я відвідую, я дуже сильно фільтрую та ділю умовно на шістнадцять, потім сприймаю цю інформацію. От наприклад як в гуглі ти читаєш інформацію коли в тебе свербить рука, а тобі напишуть що в тебе рак шкіри. Ось так от я відношусь до всіх курсів, тобто дуже

сильно фільтрую інформацію. Я б однозначно відвідала курси за які мені порадили мої друзі та якщо б я чула якісь цікаві відгуки від знайомих мені людей. Мені здається будь-який досвід який ти отримуєш - це корисно, навіть, якщо ти його не будеш використовувати повсякденному житті. Все рівно це якась обізнаність це не погано це добре.

I: Гаразд, останнє питання: які ваші фінансові цілі?

P: Мої фінансові цілі це закінчення університету та почати працювати повний робочий день, щоб отримувати повну заробітну плату. Я дуже сильно хочу стати фінансово незалежною від батьків, зараз мені дуже пощастило що мої батьки забезпеченні та змогли мені віддати квартиру, а вони переїхали в приватний будинок. І я розумію, що я можу зробити ремонт в своїй квартирі, я вже буду сплачувати всі комунальні послуги і це все буде моя парафія. Також, звичайно я будь-яка дівчинка я хотіла б мати свою якусь певну скриньку куди я б могла відкладати гроші на свої забаганки чи збирати гроші собі на подорожі. З пандемією це зараз дуже складно, оскільки всі кордони закриті, а подорожі це дорого та це великі гроші. Я розумію що ці великі суми вони не просто падають з небес, це треба також заробляти. Тому я сподіваюся що коли я буду отримувати зарплату, то я зможу купити собі на машину та буду відкладати гроші по тій схемі який мене навчила моя мати.

I: Дякую вам за інтерв'ю все було дуже чітко та лаконічно! Дякую за досвід яким ви поділились. На цьому ми завершуємо нашу розмову.

Інтерв'ю №2

Стать – чоловіча;

Вік – 20 років;

Факультет – ФСНСТ;

Рідне місто – Київ;

Працевлаштований - неповний робочий день;

Фінансове забезпечення - вистачає грошей на їжу та одяг, але не вистачає на те, щоб купувати коштовні речі (такі як холодильник або телевізор)

Інтерв'ю було проведено за допомогою платформи Zoom. Контакт з респонденткою був налагоджений через попереднє знайомство.

Тривалість інтерв'ю: 35 хв

І: Привіт! Дуже дякую що ви погодились на нашу розмову та присвятили цьому час. Як ти вже зрозуміла тема нашого інтерв'ю про розуміння поняття фінансова грамотність та ваш досвід у плануванні особистими грошима.

Р: Привіт. Буду рад тобі допомогти.

І: Як ви розумієте поняття фінансова грамотність?

Р: Здатність правильно розподіляти фінанси, коли людина почала заробляти гроші. Таким чином, щоб йому вистачало на все, та не стати борнижком. Не робити не обдуманих покупок, уникати азартних ігор бо зараз дуже багато реклами про ці ігри, проте як правило ці ігри налаштовані на програш. Грамотна людина покладе гроші в банк, щоб проценти капали на рахунок; вкłada в бізнес якщо вийде зібрати кошти на це.

І: Чи вважаєте ви себе фінансово грамотною людиною?

Р: Так, оскільки до кінця місяця в мене залишаються гроші які я заробив

І: Сформулюйте образ людини яку ви назвали би фінансово грамотною?

Р: Людина яка не витрачає грошей більше ніж може витратити.

І: Звідки ви отримуєте знання про фінансову грамотність?

Р: Для мене це тільки особистий досвід.

І: Скажіть будь ласка яким чином в вашій сім'ї відбувається управління фінансами?

Р: Мама веде фінанси, а батько заробляє гроші.

І: Розкажіть які фінансові звички прийняті у вашій сім'ї?

Р: В нашій сім'ї головна звичка не витратити більше ніж ти заробляєш. Моя сім'я не достатньо забезпечена щоб дозволяти собі коштовні речі, які затягнуть наш сімейний баланс в мінус.

І: Чи прийнято у вас/вашій сім'ї вести облік доходу-витрат? Якщо так, для чого ви

це ведете?

Р: Не прийнято, оскільки наші фінансові звички дозволяють нам робити одній й ті самі регулярні операції в місяць, які не виходять за рамки бюджету. Все відбувається традиційно: кожного місяця витрачаються одні й ті ж самі суми на одні й ті ж потреби.

І: Скажіть будь ласка, чому важливо бути фінансово грамотною людиною?

Р: Тоді не прийдеться брати кредити в банку та мати якісь стосунки з банком.

І: Яким чином можна підвищити рівень фінансової грамотності?

Р: Взагалі, почитати на теренах інтернету про сімейний бюджет, про управління та розподілення фінансами. Зараз є багато статей як правильно витратити свою зарплату.

І: Чи ви можете сказати що раціонально розподіляєте власні фінанси?

Р: Так можу.

І: Наскільки ви підготовлені до самостійного життя?

Р: Я думаю, що підготовлений до самостійного життя, однак якщо виникатимуть якісь питання, то я буду уточнювати їх у батьків.

І: В результаті вашого планування чи залишаються у вас вільні гроші?

Р: Не залишаються, оскільки я отримую маленьку заробітну плату, тому швидко розподіляю гроші на потрібні мені речі.

І: Як ви планує витратити незаплановані надходження?

Р: Я маю уяву як витрачати гроші, притримуюсь принципу "не витрачай більше ніж можеш заробляєш", оскільки тобі може не вистачити грошей та ти будеш змушений брати кредит або, навпаки, якщо ти живеш на ці гроші повністю, то ти витрачаєш на якусь примху для себе та тобі не вистачає грошей на їжу, на оплату комунальних рахунків. Таким чином купляючи дорогу річ ти можеш не розрахувати та не мати можливість оплатити банально ті ж комунальні послуги. Це не правильно, з початку ти починаєш оплачувати необхідне і тільки потім витрачати гроші на свої забаганки, як наслідок може виникнути дора в бюджеті. Та ти змушений будеш брати кредити в банках, в борг.

Незаплановані надходження будуть витрачатися разово, на якійсь предмет розкоші,

техніку.

І: Розкажіть чи були у вас обставини через які ви зрозуміли цінність грошей?

Р: Одного разу моїй сім'ї не вистачало грошей і ми взяли кредит в банку, після цього моя сім'я вирішила кредитів не брати. Система кредитів в банках така, що віддаєш суму грошей більшу ніж взяв, оскільки потрібно заплатити відсоток в банку, таким чином ти можеш зайняти 100 гривень, а віддати повинен 120, тож чим більшу суму ти запозичив тим більший відсоток ти маєш сплатити. А це не вигідно, тому краще не влізати в такі речі.

І: Чи стикались ви із ситуацією, коли вам потрібні були гроші, яких у вас не було? Як вирішили питання?

Р: Так, батькам затримали виплату зарплати, грошей на місяць майже не вистачало, прийшлося взяти кредит в банку, точніше брати гроші в борг. В результаті гроші віддавали з відсотками, таким чином ми кожен наступний місяць виплачували банку певну суму грошей, яку ми не планували виплачувати, тільки через те що в один місяць у нас не заплатили заробітну плату батькам. А це були як додаткові витрати .

І: Скажіть будь ласка коли ви перше зіткнулись із управлінням власних фінансів? Це було важко/легко?

Р: Це було не так складно, оскільки батьки працюють, я отримую мінімальну стипендію, плюс також працюю, тому ці гроші тільки мої та я вирішую особисто яким чином та на що їх витратити. Я фінансово залежний від батьків, але моя стипендія та заробітна плата це бонус який я трачу на свої забаганки та потреби. Та вона не велика, але я витрачаю лише на це гроші. Мені не потрібно оплачувати їжу, житло, це просто мої кишенькові гроші.

І: Розкажіть чи стикались ви з невдалим фінансовим досвідом? Яка ситуація пригадується?

Р: От та ситуація яку я раніше описував, що батькам затримали батькам заробітну плату. Тож після взаємодії із банком та кредитом - це не вдалий досвід, бо потрібно було відавати суму з відсотком, після чого наш сімейний бюджет в наступних місяцях коли виплачував кредит, становив собою певну суму кредиту якого раніше не було. Та ми були вимушені розпланувати суму на рік для її виплати банку. І це

через те, що нам прийшлося взяти в один місяць гроші в борг. Я вважаю це невдачею.

I: Як ви вважаєте з якого віку варто займатись фінансовим просвітництвом?

P: Як можна раніше, щоб не було такого, що ситуація в житті може змінитись та ти будеш змушений жити за свої гроші, то людина повинна розуміти скільки грошей вона має, на що вона може розраховувати, що вона може/ не може, тому чим раніше людина буде освічена, що гроші з неба не падають та їх потрібно заробляти та витратити розумно, тим буде краще.

I: Чи слідкуєте ви в соціальних мережах\інтернет за просвітницьким контентом?

P: Ні, тому що більша частина всіх тренінгів, лекцій та курсів, по перше є платною, тому для отримання знання я повинен заплатити гроші. А по друге заплативши гроші, починаючи слухати курс, по факту ти чуєш звичайний та загальний набір фраз як треба/ не треба і тоді виникає питання навіщо платити гроші за те, що загального сенсу вона не несе.

I: Якби ви мали б можливість відвідати курси з поліпшення фінансової грамотності, чи довіряли би ви їх методикам?

P: Ні, я не довіряв би. Як на мене - це марно витрачені гроші та в цілому, ті хто ці курси ведуть розповідають нам як бути мільйонерами та як ці мільйони заробляти, тоді чому вони не стали мільйонерами?

I: Цікава думка. Які ваші фінансові цілі?

P: Ну я би, напевно, сказав так що потрібно заробляти стільки, скільки ти можеш витратити. Також мати певну грошову суму, яку ти можеш відкласти та не жити в борг. На моїй першій роботі я планую отримати трудовий досвід, оскільки далі при прийомі на роботу необхідно буде мати хоча б мінімальний досвід. В ідеалі було би чудово далі шукати нову роботу, яка буде вище по рівню, відповідно буде більше оклад та заробітна плата. Більше заробляючи, я почну планувати своє життя, цілі та побажання. Наприклад, жити окремо від батьків, тому частину наступної зарплати я буду відкладати на придбання квартири. Я стану незалежним від батьків, скільки часу це займе я не знаю. Однак перші свої відкладені гроші я буду накопичувати та протягом часу я буду розуміти чи достатньо їх, чи ні. Якщо ні, то я зміню пріоритет

та буду накопичувати гроші на машину

I: Дякую вам за інтерв'ю все було дуже чітко та лаконічно! Дякую за досвід яким ви поділились. На цьому ми завершуємо нашу розмову.